

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

„TRENING UMIEJĘTNOŚCI WYCHOWAWCZYCH”

MATERIAŁY SZKOLENIOWE

dla kadry pedagogicznej

opracowane na potrzeby projektu

„Nauczyciel doskonały (ND) – jakość podstawą sukcesu”

***Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej, w ramach Programu Operacyjnego
Kapitał Ludzki, Priorytet III „Wysoka jakość systemu oświaty”,
Działanie: 3.3 „Poprawa jakości kształcenia”, Poddziałanie: 3.3.2 „Efektywny system kształcenia
i doskonalenia nauczycieli”***

Warszawa, 2011r.

Projekt: „Nauczyciel doskonały (ND) - jakość podstawą sukcesu” współfinansowany ze środków Unii Europejskiej
w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Materiały opracowane przez

Uczelnię Warszawską im. Marii Skłodowskiej – Curie

ul. Łabiszyńska 25, 03 – 204 Warszawa

tel. (022) 675 88 65

fax (022) 675 88 66

Materiał szkoleniowy opracowany przez:

Katarzynę Lesicz - Stanisławską

Spis treści

WSTĘP.....	3
ZAŁOŻENIA PROGRAMU.....	4
ELEMENTARNE POJĘCIA TEORII WYCHOWANIA	6
STRUKTURA PROCESU WYCHOWANIA	9
SAMOWYCHOWANIE.....	13
WARTOŚCI W WYCHOWANIU	15
WYCHOWANIE (moralne, estetyczne, umysłowe, prorodzinne, zdrowotne, fizyczne).....	19
WYBRANE KONCEPCJE I TEORIE WYCHOWANIA.....	21
ŚRODOWISKO A WYCHOWANIE.....	29
STRUKTURA GRUPY	31
KULTURA POPULARNA, MEDIA A ODDZIAŁYWANIA WYCHOWAWCZE	35
TRUDNOŚCI WYCHOWAWCZE cz. I.....	36
TRUDNOŚCI WYCHOWAWCZE cz. II (zajęcia warsztatowe).....	38
PEDAGOGIKA ZABAWY	40
PEDAGOGIKA ZABAWY (zajęcia warsztatowe)	42
KRYTYCZNA ANALIZA PRZYKŁADOWEGO PROGRAMU WYCHOWAWCZEGO I PROFILAKTYCZNEGO PLACÓWKI OŚWIATOWEJ (praca z tekstem źródłowym).....	46
BIBLIOGRAFIA.....	55

WSTĘP

Z uwagi na nieustanny postęp wielu dziedzin wiedzy, także w zakresie umiejętności wychowawczych, konieczny jest trening doskonalący umiejętności wychowawcze, dostosowujący je do obecnych wymagań oraz możliwości współczesnego świata. Dlatego też niezbędne wydaje się szkolenie (nawet w trybie całożyciowym) kadry pedagogicznej w zakresie skutecznego oddziaływania na wychowanków.

W obliczu deficytu możliwości kształcenia w tym zakresie oraz niewystarczającej oferty aktualnej literatury fachowej z tego obszaru wiedzy (często jedynie teoretycznej, w niewielkim stopniu odpowiadającej codziennym sytuacjom wychowawczym z jakimi spotyka się dydaktyk/wychowawca), dydaktycy w swojej praktyce niejednokrotnie spotykają się z sytuacjami, które nie zostały opisane w literaturze przedmiotu. Plan tego kursu jest odpowiedzią na niezaspokojone potrzeby w tym zakresie.

Jak wiadomo wychowanie jest procesem wymagającym oprócz dobrych chęci i uczucia empatii wielu umiejętności i dużej wiedzy. Ciągłe wzrasta liczba rodziców i wychowawców, którzy, doświadczając trudności w wychowaniu dzieci, poszukują odpowiedzi na pytanie, dlaczego ich metody wychowawcze nie przynoszą zamierzonych efektów. Dlaczego ich dzieci/ uczniowie nie słuchają tego, co do nich mówią, dlaczego postępują niezgodnie z ich wskazówkami i poleceniami? Te nieprzyjemne, a czasem bolesne doświadczenia skłaniają osoby wychowujące dzieci do zadania sobie pytania: w jaki sposób, jakimi metodami mamy wychowywać naszych podopiecznych? Jak mówić, żeby nas słuchali i jak postępować, żeby chcieli z nami współpracować?

Niniejszy projekt stara się być odpowiedzią na postawione wyżej pytania. Projekt „Nauczyciel doskonały (ND) – jakość podstawą sukcesu” prowadzony w Uczelni Warszawskiej im. Marii Skłodowskiej - Curie, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego umożliwia osiągnięcie zaplanowanych celów w obszarze podniesienia kwalifikacji wychowawczych kadry pedagogicznej poprzez realizację szkoleń, w czasie których możliwe będzie dostarczenie wiedzy i wykształcenie kompetencji właściwych dobremu wychowawcy.

Plan szkolenia sformułowany został w duchu wychowania podmiotowego, oparty o cenione koncepcje wychowawcze. Ma na celu budowanie relacji opartych na empatii i akceptacji oraz umiejętnym, jasnym stawianiu wymagań i granic w kontakcie wychowanka i wychowawcy. Niniejsze materiały szkoleniowe dedykowane są uczestnikom szkolenia z zakresu treningu umiejętności wychowawczych i mają stanowić dla nich źródło wiedzy i inspiracji oraz wsparcie merytoryczne w pracy dydaktyczno-wychowawczej, którą wykonują, bądź będą wykonywać. Program ma spełniać głównie rolę profilaktyczną, a nie terapeutyczną. Jest opracowywany i będzie realizowany z punktu widzenia korzyści, jakie ma przynieść uczestnikom szkolenia. Nadrzędnym celem projektu jest praktyczny trening, twórcza wymiana doświadczeń uczestników, wspólne wypracowanie skutecznych rozwiązań, przećwiczenie praktycznych technik i sposobów postępowania przydatnych w codziennej pracy wychowawczej.

ZAŁOŻENIA PROGRAMU

Cel ogólny:

- dostarczenie wiedzy i wykształcenie kompetencji właściwych dobremu wychowawcy.

Cele szczegółowe:

- wykształcenie umiejętności aktywnego, empatycznego, wspierającego słuchania,
- trening wyrażania oczekiwań w sposób czytelny dla wychowanka,
- wskazanie technik znoszenia barier komunikacyjnych,
- kształcenie umiejętności nawiązywania efektywnej współpracy z wychowankiem,
- uzyskanie świadomości siebie i swojego systemu wartości,
- wdrożenie do przestrzegania zasad partnerstwa, nieautokrytycznego sposobu traktowania wychowanków,
- kształcenie umiejętności modyfikowania niepożądanych zachowań wychowanków bez stosowania przemocy,
- rozpoznawanie, wyrażanie i akceptowanie uczuć, a także radzenia sobie z "trudnymi" uczuciami w duchu poszanowania godności osobistej człowieka,
- mądre wspieranie procesu usamodzielniania się dziecka,
- rozwój pozytywnego i realistycznego obrazu siebie, swoich możliwości i zdolności,
- pogłębienie samoświadomości i refleksji na temat skuteczności określonych metod wychowawczych,
- ułatwienie zakwestionowania niektórych funkcjonujących potocznie stereotypów i mitów odnoszących się do wychowania,
- uświadomienie wychowawcom, że skuteczność wychowania w znacznym stopniu zależy od osoby wychowującego (aby zmienić dziecko, często należy zacząć od zmiany siebie),
- uświadomienie problemu kar w wychowaniu,
- doskonalenie umiejętności pracy z grupą.

ODBIORCY PROGRAMU

- trening skierowany jest do wszystkich osób pragnących wzbogacić swój warsztat technik wychowawczych – wychowawców, nauczycieli, pedagogów, psychologów, logopedów, pracowników socjalnych, studentów oraz wszystkich zainteresowanych tematyką szkolenia.

FORMY i METODY PRACY NA ZAJĘCIACH WARSZTATOWYCH

- aktywny udział uczestników zajęć,
- autorefleksja,
- wymiana doświadczeń,
- ćwiczenie nowych sposobów komunikowania się,
- postawienie problemu badawczego,
- zadania do wykonania,
- dyskusja grupowa,
- praca na podstawie konkretnych przykładów szkolnych (poszukiwanie wiedzy w oparciu o system szkolny),
- metoda ćwiczeń integracyjnych w parach, grupach.

SPODZIEWANE EFEKTY

- podniesienie skuteczności oddziaływań wychowawczych,
- podniesienie poziomu umiejętności wychowawczych,
- wykształcenie umiejętnego, jasnego sposobu wyrażania oczekiwań, tak aby były one respektowane przez wychowanków,
- wdrożenie do radzenia sobie z uczuciami takimi jak złość, bezradność w sytuacjach trudnych,
- lepsze radzenie sobie z problemami wychowawczymi,
- zmniejszenie bezradności wychowawczej, wzmocnienie satysfakcji zawodowej,
- zmniejszenie stosowania różnorodnych form przemocy i wykorzystywania władzy wychowawcy wobec wychowanka,
- wykształcenie umiejętności właściwego reagowania w sytuacjach trudnych,
- poszerzenie świadomości własnej postawy wobec dzieci i młodzieży sprawiającej trudności wychowawcze,
- uznanie wychowania jako twórczego i radosnego przeżycia.

ELEMENTARNE POJĘCIA TEORII WYCHOWANIA

Pedagogika¹:

- nauka o nauczaniu i wychowaniu²,
- w teorii szkoły zajmują się raczej nauczaniem, dydaktyką, natomiast rodzina, kościół, instytucje kultury raczej procesami wychowawczymi,

- **działy pedagogiki:** teoria nauczania (dydaktyka) oraz teoria wychowania, nie istnieje naturalny podział na naukę o przekazywaniu wiedzy i naukę kształtowania charakteru człowieka, ale naukowy podział wynika ze stwierdzenia, że humanistyczne myślenie o człowieku nie ogranicza go tylko do sfery jego intelektu,
- **przedmiot pedagogiki:** człowiek, rozwijanie jego intelektu i charakteru, oddziaływanie na całokształt osobowości,
- **subdyscypliny³:**
 1. pedagogika społeczna (teoria wychowania społecznego),
 2. opiekuńcza (dotyczy człowieka, który nie jest w stanie sam zaspokoić swoich potrzeb),
 3. specjalna (wynikająca z defektywności niektórych ludzi, potwierdzonej badaniami medycznymi i psychologicznymi, zmierza w kierunku przygotowania tych ludzi do życia w społeczeństwie oraz przygotowania kadry zajmującej się nimi),
 4. andragogika (pedagogika dorosłych),
 5. nowe technologie kształcenia,
 6. pedagogika pracy,
 7. teleologia wychowania (nauka o celach wychowania),

- pedagogika ma **charakter interdyscyplinarny**, nauki współdziałające to: psychologia, socjologia, nauki biomedyczne, historia, prawo,

- **metody badań:** sondaż (badanie opinii wielu ludzi), eksperyment (celowy), monografia, metoda indywidualnego przypadku,
- **problemy:** dydaktyczne i wychowawcze (powiązane, często nierozdzielne).

¹ K. Rubacha, *Edukacja jako przedmiot pedagogiki i jej subdyscyplin*, [w:] *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, red. T. Kwieciński, B. Śliwerski, t. 1, Warszawa 2003, s. 24-33.

² B. Śliwerski, *Istota i przedmiot badań teorii wychowania*, [w:] *Pedagogika. Podręcznik akademicki ...*, red. T. Kwieciński, B. Śliwerski, t. 2, Warszawa 2004, s. 18-19.

³ M. Nowak, *Teorie i koncepcje wychowania*, Warszawa 2008, s. 101-103.

Uczenie się:

- każda trwała zmiana w zachowaniu się człowieka.

Pedagog:

- ten, kto dokonuje **wplywu** na wychowanka,
- początkowo (także historycznie) nauczanie na zasadzie obserwacji i powtarzania wzorców, w rodzinie,
- później nauczanie cechowe,
- następnie nauczyciele domowi,
- ostatecznie szkoły i **nauczyciel** jako zawód,
- nauczyciel a wychowawca w szkole.

Socjalizacja⁴:

- **uspołecznienie**, akulturacja (wchodzenie w kulturę),
- w każdym społeczeństwie istnieje **kulturowy wzór** osobowości, wyobrażenie o tym, jak powinien zachowywać się jednostka w sytuacjach społecznych,
- społeczny wpływ na jednostkę, który prowadzi do uzyskania przez nią kompetencji do pełnego uczestnictwa w życiu społecznym,
- modyfikacja ludzkich zachowań,
- wprowadza jednostkę w świat **wartości obowiązujących** w określonej grupie społecznej,
- **mechanizmy** socjalizacyjne to:
 1. **sankcje** społeczne (nie mylić z tresurą),
 2. **role** społeczne,
 3. **odruchy** warunkowe i ich **kanalizacja** (popęd i skojarzony z nim bodziec, społeczeństwo determinuje sposób zaspokajania potrzeb),
 4. **motywy** i **aspiracje** (pragnienia i dążenia),
 5. **identyfikacja** i **internalizacja** (stosunek wobec grupy);
- osoba która podlega socjalizacji zinternalizuje (czyli uzna za własne) istotne dla społeczeństwa: wartości, wzory i normy życia społecznego, przyswoi je i będzie stosować we własnym zachowaniu,
- wpływy społeczne to **kierowanie zewnętrzne (zewnętrzsterowność)**,
- socjalizacja dokonuje się w relacjach **bezpośrednich** lub **pośrednich (instytucje społeczne, grupy formalne i nieformalne)**,
- socjalizowanie się to wychodzenie poza swój **egocentryzm**,
- wobec działań socjalizacyjnych możliwe są różne postawy:
 - bunt,
 - **akceptacja** (bezpieczniejsza),
- stopień socjalizacji to stopień **dojrzałości społecznej**.

⁴ M. Łobocki, *Teoria wychowania w zarysie*, Kraków 2003, s. 41-46. M. Nowak, *op. cit.*, Warszawa 2008, s. 212-214.

Teoria wychowania⁵:

- jako odrębna dyscyplina pedagogiczna w Polsce ukonstytuowała się w okresie **powojennym**,
- zajmuje się wychowaniem – kształtowaniem postaw i cech wychowanków oraz stwarzaniem warunków do samowychowania,
- **służebna** w stosunku do **praktyki pedagogicznej**, rozwiązuje problemy rodziców, wychowawców i nauczycieli,
- **jej zadania to**:
 - tworzenie, rekonstrukcja i przetwarzanie treści, metod wychowania tak, by jak najlepiej wpasowały się w kształt i model dostępnego świata,
 - formułowanie celów wychowania (jaki ma być wychowanek),
 - projektowanie działalności wychowawczej (jaki są preferowane metody wychowania),
 - analiza czynników psychospołecznych,
 - tworzenie **wizji stanu pożądanego** (określanie ideału wychowawczego),
- istota wychowania – całokształt działań związanych z formowaniem i dopasowywaniem nas samych do aktualnych i przyszłych modeli dobrze wychowanego człowieka,

cel/ideał	+	treść	+	metoda
człowiek		wychowanie		sposób wytwarzania odpowiednich postaw
podmiot		przedmiot		cech, nawyków w młodym i dorosłym

- teoria wychowania zajmuje się badaniem wychowania jako swoistą dziedziną działalności społecznej, ma funkcję:
 - **poznawczą**,
 - **diagnostyczną** (diagnoza rzeczywistości, opis środków wychowawczych),
 - **oceniającą, wartościującą** (czy obecny stan wychowania jest właściwy w stosunku do założonego ideału wychowawczego),
 - **prognostyczną** (hipotetyczne projekty edukacyjne, ich weryfikacja w praktyce);
- znaczenie społeczne teorii wychowania ogniskuje się wokół analizy praktyki instytucji wychowawczych (szkoły, instytucji kultury, kościołów) oraz modyfikuje ich działania zgodnie z zapotrzebowaniem społecznym,
- w obszarze teorii wychowania potrzebna niezbędna jest wiedza o:
 - metodach kształcenia,
 - typach ludzkich osobowości,
 - wartościach moralnych,
 - ideale jednostki społecznej,
 - celowość wpływu społecznego, interakcji,
- teoria wychowania przejmując metody badawcze z innych dziedzin wiedzy (socjologii, historii)⁶.

⁵ M. Łobocki, *op. cit.*, s.13-28.

⁶ M. Nowak, *op. cit.*, s. 87-96.

STRUKTURA PROCESU WYCHOWANIA

Wychowanie⁷:

- **przedmiot** wychowania określany jest **na zasadzie wykluczenia**, to co nie należy do nauczania/uczenia się, ani nie jest związane z czytaniem, pisaniem, liczeniem czy kształtowaniem umiejętności czy nawyków; to co leży w zakresie rozwijania osobowości człowieka wchodzi w obszar teorii wychowania,
- (Sośnicki, 1964) wychowanie to ciąg skutków w **osobowości** wychowanków,
- (Wroczyński, 1964) wychowanie to działania pedagogów nakierowane na rozwój **osobowości**,
- (Muszyński, 1977) wychowanie to świadoma działalność jednych osób zmierzających do wywołania przez interakcje społeczne trwałych zmian w **osobowościach** innych osób,
- (Schaller, 1996) wychowanie rozumiane jako kategoria humanistyczna, całokształt sposobów i procesów pomagających osobie ludzkiej urzeczywistniać i rozwijać, w interakcjach społecznych, swoje człowieczeństwo,
- wychowanie to celowy rozwój **osobowości**,
 - **osobowość**: zespół względnie trwałych cech lub dyspozycji psychicznych jednostki, **odróżniający** ją od innych jednostek, nadają **spójność** jej zachowaniu, kształtowana przez całe życie przez doświadczenia, kontakty interpersonalne, role społeczne i wydarzenia (także traumatyczne),
- wychowanie to wszelkie świadome akty wychowawcze, ich uwarunkowania, przebieg i skutki,
- to także dynamiczny i długotrwały **proces** oddziaływań jednych ludzi na drugich,
- oddziaływanie na intelekt i wolę, kształtowanie charakteru,
- to zarówno zjawisko społeczne (**wychowanie naturalne**), jak i działalność społeczna (**wychowanie instytucjonalne**),
- mądre wychowanie bierze pod uwagę **możliwości** wychowanka,
- socjalizacja ukierunkowana, nakierowana na **przyszłość**,
- proces wrastania w kulturę,
- kształtowanie na wzór pewnego **ideału**.

Proces wychowania:

- jest **przedmiotem** wychowania,
- **ciągły**, postępujący **naprzód**,
- zmiany w zachowaniu wychowanków pożądane przez wychowawców, najistotniejsza jest pozytywna **zmiana**,
- **współdziałanie świadomości podmiotu i przedmiotu dla osiągnięcia wyznaczonego celu wychowawczego**,
- proces warunkowany **społecznie, kulturowo, historycznie**,
- służy **rozwojowi jednostki i społeczeństwa**,
- funkcja – zapewnienie ciągłości rozwoju społeczeństwa,
 - **cechy procesu wychowania** - ciągłość, jedność, dynamiczność, długotrwałość.

⁷ Ibidem, s. 189-202.

Struktura procesu wychowania:

1. **ideał wychowania**
2. **cele**
3. **formy**
4. **metody**
5. **środki**

(1-2) elementy **aksjologiczne**, (3-5) elementy **operacyjne**

Ideał wychowania⁸:

- to ostateczny cel podejmowania procesu wychowawczego,
- to w pełni samodzielny wychowanek, który osiągnął samoświadomość,
- ideał wychowania jest zróżnicowany ze względu na kulturę społeczeństwa, którego dotyczy.

Cele wychowania⁹:

- jednym z celów są wartości uniwersalne: **prawda** (wychowanie umysłowe), **dobro** (wychowanie moralne), **piękno** (wychowanie estetyczne),
- **ostateczne** (ogólne) - człowiek,
- **etapowe** (rozumiane w kategoriach psychologicznych, biopsychicznych),
 - **kreatywne** (wywołać, ukształtować),
 - **optymalizujące** (wzmocnić, zwiększyć),
 - **minimalizujące** (ograniczyć, zminimalizować),
 - **korekcyjne** (przekształcić, zmienić);
- **rozwojowe** (dostosowane do etapów rozwoju),
- dotyczą całościowego rozwoju (intelektualnego i moralnego),
- stanowią punkt odniesienia procesu wychowania,
- mają **funkcję organizującą** w stosunku do metod, form, środków oraz **funkcję prognostyczną**, wskazują na to, czego oczekujemy,
- zapewniają trwanie wartości,
- pozwalają na kontrolowanie efektów wychowania,
- **zmiennie**, wynikają z tradycji narodowych, historycznych,
- są wyrazem akceptowanych **wartości**, urzeczywistniają je,
- stawiane wychowankowi – zmiany w strukturze jego osobowości, wzbogacające jego techniki adaptacyjne, zmiany w systemie postaw.

⁸ J. Górniewicz, *Teoria wychowania (wybrane problemy)*, Olsztyn 2008, s. 75-78.

⁹ M. Łobocki, *op. cit.*, s. 123-127.

Formy wychowania¹⁰:

- werbalne:
 - **burza mózgów** (poszukiwanie rozwiązania problemu, każdy może zgłosić swój pomysł, każdy pomysł jest dobry, brak oceniania),
 - **technika swobodnych tekstów** (każdy wypowiada się w dowolnej formie),
 - **pogadanka,**
- niewerbalne:
 - **drama¹¹,**
 - **swobodna refleksja praktyczna,**
 - **muzykoterapia,**
 - **art-terapia¹²,**
 - **zabawa w teatr,**
- formy pomocy doraźnej:
 - **udzielanie pomocy indywidualnej** (zindywidualizowane przydzielanie i egzekwowanie zadań, organizowanie pomocy koleżeńskiej, bezpośrednie wspomaganie ucznia przez nauczyciela),
 - **pozytywne wzmocnienia** (bezpośrednia, jak również sugestywna gratyfikacja, zawarcie kontraktu),
 - **negatywne wzmocnienia** (szybka interwencja, słowne napomnienie, chwilowa izolacja),
 - **ignorowanie niepożądanych zachowań uczniów;**
- sytuacje społeczne – działalność społeczna, praktyczna,
- działalność wytwórcza,
- zabawa,
- praca,
- nauka,
- sztuka,
- działalność indywidualna, zespołowa, zbiorowa (współdziałanie, konkurencyjność, rywalizacja, zwalczanie).

Metody wychowania¹³:

- **sposób postępowania**, schematy celowych działań,
- **świadome, skuteczne, powtarzalne,**
- umożliwiają osiągnięcie celu,
- dostosowane do wychowanków, jego wieku, zakresu wychowania (moralne, fizyczne), zgodne z potrzebami wychowanków,
- nabiera treści w praktycznym zastosowaniu,

¹⁰ M. Nowak, *op. cit.*, s. 454-460.

¹¹ B. Way, *Drama w wychowaniu dzieci i młodzieży*, Warszawa 1995, s. 5-25; K. Pankowska, *Edukacja przez dramę*, Warszawa 1996, s. 9-66.

¹² M. Piszczek, *Terapia zabawą. Terapia przez sztukę*, Warszawa 2002, s. 51-74.

¹³ M. Łobocki, *op. cit.*, s. 189.

Klasyfikacja metod wg Konarzewskiego¹⁴:

- indywidualne (interpersonalne) –

- regulacja reaktywna (nawyki) i celowa (celowe czynności człowieka)
- **nagradzanie** (wzmocnienia pozytywne, pobudzają), **karanie**¹⁵ (wzmocnienia negatywne, [problem kar **fizycznych**], hamują), **równowaga swobody i przymusu**, postuluje się naprzemiennosc, indywidualizowanie (to co dla jednych jest karą, dla innych może być obojętne),
- **metoda modelowania** (stwarzanie sytuacji, w których wychowankowie mogą obserwować innych – modele, przykład osobisty ew. inny **wzór**),
- stawianie **zadań** – **metoda zadaniowa** (u małych dzieci na przykład dotyczących samoobsługi),
- **perswadowanie** – **metoda perswazji** (tłumaczenie, metoda werbalna);

- grupowe (socjologia)

- **kształtowanie odniesienia porównawczego** (grupa działa wzajemnie na siebie),
- **nacisk grupowy** (nagradzanie i karanie na forum grupy),
- **kształtowanie norm i ról grupowych** (często dzięki znajomości **socjometrycznego** ukształtowania grupy można wpływać na członków grupy),
- **kształtowanie grupowych wzorów życia** (gry, role społeczne).

Środki wychowania¹⁶:

- słowa, słodycze, żetony, karteczki z uśmiechniętą buźką, pieczątki z uśmiechniętą buźką, obietnice (tylko te dotrzymane).

¹⁴ K. Konarzewski, *Podstawy teorii oddziaływań wychowawczych*, Warszawa 1982, s. 36.

¹⁵ M. Łobocki, *op. cit.*, s. 213-218.

¹⁶ M. Nowak, *op. cit.*, s. 461-463.

SAMOWYCHOWANIE

Wychowawca:

- towarzyszy wychowankowi na drodze do osiągnięcia ideału wychowania,
- wkłada **wysiłek** intelektualny,
- musi być **empatyczny**,
- musi przekładać oczekiwania społeczne na działalność **praktyczną**,
- współbicie z wychowankiem,
- wspieranie bądź odrzucanie pomysłów wychowanków,
- motywuje,
- działa w społeczności lokalnej i instytucjonalnej.

Samowychowanie¹⁷:

- najistotniejszy element procesu wychowania,
- stan docelowo osiągnięty przez wychowanka,
- **humanistyczne** podejście do rozwoju człowieka,
- (Bogdan Suchodolski) nauka o człowieku **zmieniającym samego siebie**,
- różni ludzie są kompetentni w różnych dziedzinach (dyskusja na temat uzdolnień w kontekście na przykład obowiązkowych zajęć wychowania fizycznego czy zajęć artystycznych w szkole i ich oceniania),
- **autoformacja**,
- **samourzeczywistnienie**,
- **samorealizacja¹⁸**,
- **samorozwój**,
- właściwość człowieka, dzięki której osiąga on poczucie szczęścia, spełnienia marzeń, odczuwa radość ze swojej egzystencji,
- **kierowanie** własnym rozwojem,
- na bazie **podmiotowego** myślenia o człowieku, jego indywidualności, jednostkowości,
- **udział własny jednostki kształtowaniu swojej osobowości**,
- **czynna postawa podmiotu** w procesie swojego rozwoju, aktywność własna jednostki¹⁹,
- **samodzielna praca** nad ukształtowaniem własnego poglądu na świat, własnych postaw, cech charakteru, osobowości,
- doskonalenie się,
- praca nad sobą, układanie sobie przebiegu własnego życia,
- **świadomość** podmiotu,
- proces **całościowy**,
- wolność wyboru (w dozwolonych społecznie granicach),
- osiągnięcie **dojrzałości moralnej**.

¹⁷ A. J. Sowiński, *Samowychowanie w interpretacji pedagogicznej*, Szczecin 2006, s. 9-50.

¹⁸ J. Górmiewicz, *op. cit.*, s. 42-49.

¹⁹ Ibidem, s. 181-193.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

- wyzwianie i wykorzystywanie własnego potencjału rozwojowego,
- wyjście poza „zewnętrzsterowność” – „**wewnętrzsterowność**”,
- samodzielna odpowiedzialność za kształt własnego człowieczeństwa,
- człowiek sam określa cele, metody, ustala „wartości kierunkowe”, stawia sobie zadania, wymaga, i stara się sprostać wymaganiom,
- doprowadzenie wychowanka do rozpoczęcia procesu samowychowania jest ostatecznym **celem i zwińczeniem dążeń każdego wychowawcy**,
- każdy człowiek ma szansę na pełną samorealizację, ale nie każdy potrafi z niej skorzystać (**rozwój do złego** – na przykład **złodzieje**).

WARTOŚCI W WYCHOWANIU

Wartości²⁰:

- źródło wychowania, **nadrzędne** nad celami,
- nie są to byty realne, ale **idealne**, świat zmysłowy egzystuje, wartości – **mają znaczenie**,
- rozumienie pojęcia w kontekście innych nauk:
 - **filozofia** – wszystko co cenne, godne pożądania, co stanowi cel ludzkich dążeń,
 - **psychologia** – zainteresowanie jakim obdarza się jakiś przedmiot,
 - **socjologia** – przedmiot materialny lub idealny, rzeczywisty lub wymaginowany, w stosunku do którego jednostki lub zbiorowości przyjmują postawę szacunku, przypisują mu ważną wartość w zbiorowości, odczuwają przymus w dążeniu do jego osiągnięcia,
 - **ekonomia** – zysk,
 - **wychowanie** – wszystko, co **ważne i cenne** dla jednostki i społeczeństwa oraz jest ze wszech miar godne pożądania, co **stanowi cel** ludzkich dążeń, wartość niejednokrotnie jest traktowana jako ocena zainteresowania; wartości wyrażają to, co być powinno i czego pragniemy, wpisują sens ostateczny, ukazują to co naprawdę istotne i do czego warto dążyć, pozwalają rozróżnić dobro od zła;
- wyróżnia się dwa podzbiory wartości, **pozytywne i negatywne** (dobro/zło, prawda/fałsz, piękno/brzydota, niezależność/zniewolenie), w wychowaniu liczą się przede wszystkim wartości pozytywne,
- podstawowe wartości **uniwersalne/ponadczasowe/podstawowe/ogólnoludzkie**, dla wierzących wynikają bezpośrednio z dekalogu, trudniejsze do zrozumienia, więc większy nacisk na nie w wychowaniu,
- wartości **drugorzędne – materialne** (lepiej być niż mieć),
- wiedza o wartościach nie oznacza od razu wartościowego życia,
- wartości pozwalają podejmować dobre decyzje, żyć **moralnie**,
- mają siłę sprawczą,
- busola, która wyznacza **kierunek postępowania, wartości = sens życia**,
- środowisko rozwoju wartości: wolność i równość obywateli,
- wartości poznawcze, etyczne.

Typy wartości:

- **wartości autoteliczne** – autonomiczne, naczelne, centralne, zajmujące najważniejsze miejsce w hierarchii wartości, realizacja tych wartości jest dobrem samym w sobie,
- **wartości instrumentalne** – podrzędne, o niższym znaczeniu, są elementem pomocniczym w osiąganiu wartości najwyższych (autotelicznych), mają one charakter wykonawczy, służą w wykonywaniu celów wyższych,

²⁰ M. Łobocki, *op. cit.*, s. 95-107.

- **wartości uznawane** - mają genezę społeczną, są związane z przekonaniami określającymi ich obiektywne znaczenie w otoczeniu społecznym,
- **wartości odczuwane** - wywodzą się z indywidualnych skłonności człowieka i są związane z emocjami, odczuwaniem ich atrakcyjności,
- **wartości zinternalizowane** – rzeczywiście uznawane, poprzez które jednostka określa siebie samą, są to jej wartości,
- **wartości deklarowane**.

Sposoby istnienia wartości:

- **obiektywny charakter wartości** – właściwość przedmiotu istniejąca niezależnie od tego, jak ludzie je oceniają, wartości **autonomiczne** i **zewnętrzne** w stosunku do tego, jak ludzie je oceniają, ludzie je urzeczywistniają, jednak nic w nich nie zmieniają; mają charakter absolutny i powszechnie obowiązujący; **dobro, prawda, piękno – klasyczna triada** wartości;
- **subiektywny charakter wartości** – wartości ustanowione przez człowieka, wytwór ocen, wtórne w stosunku do aktów świadomości,
- wszystkie wartości są **subiektywno-obiektywne**, wartości istnieją obiektywnie w przedmiotach, jednak są ujawniane przez podmioty, poprzez stosunek do nich przedmiotu oceniającego.

Sumienie²¹:

- w niektórych religiach wewnętrzne odczucie pozwalające rozróżniać dobro i zło, a także oceniać postępowanie własne i innych ludzi,
- jest to zdolność pozwalająca człowiekowi ujmować swoje czyny pod kątem moralnym i odpowiednio je oceniać,
- czynnikiem decydującym w przestrzeganiu tych norm jest poczucie winy występujące w momencie uświadomienia sobie rozbieżności między własnym postępowaniem, a przyjętymi normami,
- sumienie kieruje się różnymi kryteriami, zależnymi od sposobu wychowania, miejsca przebywania, otoczenia społecznego, zasad moralnych jakie te wszystkie czynniki w człowieku wytworzyły.

Moralność²²:

- zbiór zasad, które określają, co jest dobre a co złe; społeczny system normatywny, jednocześnie istnieje kilka konkurencyjnych systemów normatywnych, funkcjonujących w obrębie kultury: **normy postępowania** (dopuszczone przez prawo), **normy moralne** (normy nakładane przez dany system filozoficzny, religijny). **normy konkretnej społeczności**, którym jednostka podporządkowuje się w procesie socjalizacji (tzw. prawo obyczajowe, *niepisane*).

²¹ <http://pl.wikipedia.org/wiki/Sumienie>

²² <http://pl.wikipedia.org/wiki/Moralno%C5%9B%C4%87>

Wartości preferowane w wychowaniu:

- **altruizm**²³ – troska o dobro jednostki lub grupy; **świadoma** (wewnętrzne pragnienie poświęcenia się, wyświadczania dobra), **bezinteresowna** i **dobrowolna**, sfery pomocy altruistycznej:
 1. **materialna**,
 2. **cielesna** (głód i pragnienia),
 3. **informacyjna**,
 4. **moralna** (obrona przed łamaniem praw jednostki),
 5. **motywacyjnej** (podtrzymywanie na duchu),
 6. **emocjonalnej** (przyjaźń);wynika z poczucia odpowiedzialności za innych, dalekie od altruizmu jest wykonywanie zawodów opiekuńczych (nauczyciel, pielęgniarka); akceptacja, zrozumienie, poszanowanie; pomoc nie tyle przez doraźne wsparcie, ale takie wspomaganie, by te osoby były w stanie same sobie pomóc;
- **tolerancja**²⁴ – skłonność do **zgody na myślenie, działanie i uczucia inne niż nasze**; wyróżniamy tolerancję: intelektualną, moralną i religijną; nie chodzi o pełną akceptację wszystkich sposobów myślenia i działania innych ludzi, na przykład **nie akceptuje się** działań sprzecznych z wartościami uniwersalnymi lub godzącymi w godność jednostki: wojna – wrogowie, zagrażające życiu lub zdrowiu, ograniczenia prawa do wolności, przeciwne do ideałów człowieczeństwa i humanizmu; Kant mawiał: każdego traktować jako cel sam w sobie, nigdy jako środek do osiągnięcia własnych celów;

Altruizm i tolerancja zaliczane są do **cnót miękkich** – raczej zalecać niż zmuszać do ich stosowania.

- **odpowiedzialność**²⁵ – 1. **ponoszenie** odpowiedzialności, 2. **podejmowanie** odpowiedzialności, 3. **pociąganie** do odpowiedzialności, 4. odpowiedzialne **działanie**; właściwość ludzkiego postępowania polegająca na gotowości do ponoszenia **konsekwencji**, akceptacji pozytywnych lub negatywnych **skutków** swojego postępowania; **samorozlicznie się** (wyrzuty sumienia, rozżalenie, skrucha, wstyd), symptom dojrzałości moralnej człowieka;
- **wolność**²⁶ – stanowi warunek konieczny wszelkiego działania o charakterze moralnym, nie jest zaspokajaniem wszelkich pragnień – **samowola**, wolność od – uwolnienie się od wszelkiej odpowiedzialności, **wolność do (dobra)** – branie odpowiedzialności, wolność (prawo) do: pracy, życia, poszanowania przekonań, decydowania o własnym losie; wolność tak, ale przy poszanowaniu godności innych i przestrzeganiu prawa;

²³ M. Łobocki, *op. cit.*, s. 108-110.

²⁴ M. Łobocki, *op. cit.*, s. 110-112.

²⁵ Ibidem, s. 113-114.

²⁶ Ibidem, s. 115-116.

- **sprawiedliwość**²⁷ – **kardynalna cnota moralna**, gotowość do oddawania każdemu tego, co mu się należy, traktowania każdego zgodnie z jego uprawnieniami, przestrzeganie prawa, **sprawiedliwy – prawy**, obiektywny w ocenach siebie i innych; moralnie negatywny aspekt sprawiedliwości – **karanie** (więzienie, śmierć za złe uczynki); **wymienna** – każdemu to samo, **rozdzielcza** – każdemu według zasług (ta jest szczególnie ważna w wychowaniu);
- **miłość bliźniego, dobroczynność, prawdomówność, godność, honor, patriotyzm.**

Brak wartości:

- krytycyzm, **relatywizm** moralny,
- destrukcyjny wpływ współczesnej cywilizacji,
- zanegowanie podstawowych wartości takich jak: sprawiedliwość, odpowiedzialność, miłość bliźniego,
- **konsumpcyjny styl życia**,
- brutalizacja życia,
- przekupstwo, demoralizacja, niska etyka pracy, uzależnienia, zakłamanie, patologie, brak poszanowania życia, agresja,
- konieczność wzmożenia „wychowania do wartości”, **prawo nie działa wszystkiego**,
- niebezpieczeństwo i szansa społeczeństwa **pluralistycznego, wielokulturowego** (nacje, rasy, religie, przekonania polityczne i światopoglądowe), możliwość zagubienia w gąszczu poglądów i stanowisk w prawach moralnych.

Prymat wartości nad celami wychowania:

- wartości powiązane z celami wychowania,
- celowi wychowania powszechnie aprobowanemu społecznie przysługuje określona wartość będąca jego uzasadnieniem,
- w formułowaniu celów konieczne jest odwoływanie się do wartości uniwersalnych,
- **uwewnętrznione wartości pozwalają osiągać zamierzone cele wychowawcze.**

²⁷ Ibidem, s. 117-118.

WYCHOWANIE (moralne, estetyczne, umysłowe, prorodzinne, zdrowotne, fizyczne)

Dziedziny wychowania²⁸:

- wychowanie **moralne** - proces wychowania i rozwijania w jednostce cech ułatwiających jej współzycie z innymi osobami, postawy mające na celu **dobro innych ludzi i ogólny pożytek**, aktywne doskonalenie siebie przez pracę na rzecz społeczeństwa,
- **umysłowe** - dziedzina teorii wychowania oznaczająca podejmowanie specyficznych działań człowieka celem przyswojenia wychowankom określonych nawyków i umiejętności oraz wiedzy, kształtowanie właściwych postaw wobec nauki i pracy umysłowej, a także doskonalenie własnych zdolności poznawczych (spostrzegawczości, uwagi, pamięci, rozumowania, myślenia) i rozwijanie zainteresowań badawczych oraz kształtowanie światopoglądu,
- **estetyczne** - ogół świadomych oddziaływań i działań własnych wychowanka, w których wartości estetyczne i artystyczne wykorzystuje się do pogłębiania życia uczuciowego, rozwoju aktywności twórczej i samoekspresji wychowanka oraz do umożliwienia mu kontaktu z różnymi dziedzinami sztuki. Cele wychowania estetycznego: **wyrabianie wrażliwości estetycznej** (zdolność dostrzegania i przeżywania wszelkiego piękna przyrody, wytworów ludzkiej pracy i działalności twórczej), umiejętności dokonywania oceny artystycznej wytworów przyrody i człowieka, a zwłaszcza dzieł sztuki, rozwijanie zainteresowań estetycznych oraz potrzeby **ekspresji własnych doznań** artystycznych i związanych z nimi twórczych i odtwórczych zdolności artystycznych, a także zamiłowań do uprawiania tej formy aktywności, „wychowanie przez sztukę”²⁹,
- **fizyczne³⁰** - naukowa dyscyplina pedagogiczna zajmująca się badaniem, analizą i konstruowaniem programu (procesu) wychowania i rozwoju fizycznego człowieka, część procesu wychowania, której zadaniem jest przygotowanie człowieka do uczestniczenia w kulturze fizycznej,
- **prorodzinne (seksualne, wychowanie do życia w rodzinie)** – kształtowanie postaw szacunku, akceptacji i zrozumienia dla przedstawicieli płci odmiennej, niekiedy łączy się je z uświadamianiem seksualnym i wdrażaniem do etyki seksualnej; niekiedy wyodrębnia się przedmiot w przestrzeni działania szkoły (WDŻ), jednak najczęściej tego typu wychowanie nie ma charakteru całościowego, planowego i odbywa się niejako „przy okazji” innych przedmiotów (biologii, języka polskiego, etyki, religii); jest to kwestia niezwykle istotna w kontekście braków w przygotowaniu pedagogicznym rodziców w tym zakresie oraz narastającej aktywności seksualnej nieletnich, coraz niższego wieku inicjacji seksualnej,

²⁸ Ibidem, s. 267-304.

²⁹ M. Nowak, *op. cit.*, s. 407-416.

³⁰ P. Kijo, *Wychowanie fizyczne i kształcenie nauczycieli wychowania fizycznego w Polsce międzywojennej w odniesieniu do współczesności*, [w:] S. Lipiński, *Wychowanie, opieka i edukacja w perspektywie historycznej i współczesnej*, Łódź 2010, s. 198-209.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

- **społeczne (patriotyczne)** – kształtowanie postaw opartych na przywiązaniu i miłości do ojczystego kraju, a także solidarności z własnym narodem oraz na w miarę bezinteresownym postępowaniu dla wspólnego dobra, jak również zainteresowanie sprawami swego kraju, istotna jest także gotowość do obrony własnego kraju i oddawanie szacunku symbolice narodowej, pojęcia bliskie wychowaniu patriotycznemu to przede wszystkim: **naród, ojczyzna, kultura,**
- **zdrowotne i religijne.**

WYBRANE KONCEPCJE I TEORIE WYCHOWANIA

Wychowawca:

- problem negatywnego doboru do zawodu,
- musi przekładać oczekiwania społeczne na działalność **praktyczną**,
- odpowiedzialny za proces wychowania,
- działa w społeczności lokalnej i instytucjonalnej,
- style pracy wychowawczej:
 - **autorytarny** – kierowani i kierujący, nauczyciel jest najważniejszy, głównym środkiem oddziaływania są kary i nagrody, hamuje inicjatywy i kreatywność, wzmacnia agresywność wychowanków, dla dzieci młodszych,
 - **demokratyczny** – relacja partnerska, współdziałanie, nienarzucanie własnego zdania, wzmocnienia pozytywne dominują, efektywny, stosunek wzajemnej życzliwości, wzmacnia twórczość i racjonalizm, im starsze dzieci tym bardziej demokratyczne metody,
 - **liberalny** (nieintegrujący) – nieplanowy, niecelowy, zupełna swoboda, nieuzasadniona pobłażliwość, okazjonalne działania wychowawcze są nieadekwatne (bardzo surowe kary).

Wychowanek i wychowawca – autonomia/tożsamość/podmiotowość

Dyrektywny model wychowania:

- **urabianie** psychiki, osobowości, kształtowanie,
- mało swobody, **przymus**
- **autorytet** wychowawcy, interakcje oparte na autorytecie, kierownicza rola wychowawcy,
- **napiętnowanie** odstępstw,
- zewnętrzne **sterowanie**,
- przekonanie pedagoga o nieomyślności, pedagogika „lepiej wiedzących”,
- patriarchalna mentalność,
- traktowanie dziecka jako gorszego, słabszego,
- **przedmiotowe** traktowanie wychowanka, traktowany **instrumentalnie**,
- **narzucanie** własnego światopoglądu,
- wskaźniki **oceny** postępów (oceny),
- realizacja programu może blokować pomysłowość,
- **tresura** – nakłanianie pod groźbą kary (rzadziej nagrody), także **kary** cielesne, pedagogika **represyjna**, surowość, **dyscyplina** w wychowaniu,
- moralizowanie,
- dosłowność „władzy rodzicielskiej”,
- **dystans**,
- wychowanie **adaptacyjne**, dopasowywanie wychowanka do otoczenia,
- nadmiar wiadomości teoretycznych, nadmierny werbalizm,
- wykorzystywanie instytucjonalnej przewagi nad wychowankami (nauczyciele),

- despotyzm.

Personalistyczny model wychowania:

- ściśle związany z nurtem humanistycznym w wychowaniu, wychowanek z **przedmiotu oddziaływania przekształca się w podmiot zabiegów wychowawczych**³¹, podmiotowe traktowanie dziecka jako partnera,
 - poszanowanie **indywidualności** dziecka, podkreślanie niepowtarzalności każdego człowieka,
 - podmiot – człowiek **poznający, działający, przeżywający**, jednostka **autonomiczna**,
 - konieczna jest świadomość, praca jednostki nad rozumieniem siebie, **świadomość** własnej roli w świecie, **działanie** w swoim imieniu,
 - w kontekście podmiotowości wychowanie to **interakcja dwóch podmiotów** – wychowanka i wychowawcy,
 - podmiot – **sprawca**, a nie wyłącznie odbiorca,
 - podejmowanie działalności z własnej woli, samo wybiera cel, środki, wkłada wysiłek i ocenia,
 - prawo wychowanka do **inicjatywy**, samorealizacji,
 - uczniowie mają czuć się bezpieczni, **akceptowani**, traktowani jako osoby, a nie przedmioty manipulacji,
 - wychowanek prawdziwie podmiotowy tylko w kontakcie z podmiotowym (samostanowiącym) nauczycielem,
 - uczeń jako świadomy i aktywny współpartner procesu wychowania,
 - prawo do wyboru metod, form dydaktycznych,
 - prawo do wyrażania swoich opinii,
 - **pajdocentryzm**,
 - dziecko to aktywny **podmiot** praktyki edukacyjnej,
 - pozytywne **wzmocnienia**,
 - wychowanie **wyzwalające (potencjał)**,
 - ochrona przed niebezpieczeństwami,
 - **nagradzanie**,
 - dopuszczalne „**miękkie**” ingerencje w rozwój,
 - **współbycie**,
 - **konflikt** jednostka/świat jako podstawa rozwoju,
 - zmiana **monologu w dialog**,
 - **samodzielność**,
 - **samowychowanie**, odpowiedzialność, **niezależność**,
 - poszanowanie godności osobistej, indywidualności, twórczości,
 - rezygnacja z przymusu w nauczaniu.
- **pozytywne w podmiotowości (personalizmie) jest:** zadaniowe podejście do życia, realizm, wrażliwość na informacje (sami poszukują informacji), mniejsza wrażliwość na opinie innych, uczenie się na własnych doświadczeniach, wzmacnia odporność na stres i frustracje,

³¹ M. Łobocki, *op. cit.*, s. 147.

- **problemy wynikające z podmiotowego (personalistycznego) podejścia:** nie wszyscy wychowankowie są gotowi na podmiotowość, realizacja głównie w warunkach pozainstytucjonalnych, problem **nadmiaru swobody**

!!!! **wychowanie bezstresowe** jest sprzeczne z definicją wychowania w ogóle, bo nie ma w nim elementu ukierunkowania, całkowita swoboda jest „bezkierunkowa”.

Zasady wychowania:

- ze względu na różnorodność kultur, nie ma jednej teorii wychowania (w przeciwieństwie do jednej, uniwersalnej matematyki), dlatego też teorii z Ameryki nie ma co przenosić automatycznie na grunt polski.

Koncepcje pedagogiczne = teorie i nurty wychowania = strategie oddziaływań wychowawczych

Koncepcja behawiorystyczna³²:

- każdy jest **zewnątrsterowny, reaktywny** (jego zachowanie zależy od uwarunkowań zewnętrznych, zachowanie człowieka jest jedynie reakcją na bodźce z zewnątrz),
- możliwość **wplywu** poprzez warunkowanie sprawcze,
- wychowanie – bezpośrednie oddziaływanie na wychowanków (manipulacja, indoktrynacja),
- bezpośrednie oddziaływanie wychowawcy na wychowanka, **kierowanie** rozwojem,
- ograniczenie indywidualności i aktywności ucznia,
- **przedmiotowe** traktowanie, tworzywo,
- jego zachowanie jest kopia środowiska,
- wychowankowie pozbawieni samodzielności,
- człowiek kolektywny, uległy, produktywny,
- daje się **formować**, wszelkie zmiany zachodzące w nim są możliwe dzięki oddziaływaniom z zewnątrz,

Koncepcja psychospołeczna (interpersonalna)³³:

- Erich Fromm,
- wpływ uwarunkowań społecznych na wychowanie,
- **interakcje społeczne**,
- człowiek to istota społeczna, integralnie związana z innymi ludźmi,
- podstawowym czynnikiem rozwoju są interpersonalne kontakty bezpośrednie i pośrednie (w rodzinie, z rówieśnikami, w szkole),
- rozmowa, wymiana opinii,
- te kontakty mogą być **rozwijające** lub **ograniczające**,
- bez społeczeństwa rodzi się poczucie **lęku** i górę bierze **zwierzęcość**,

³² Ibidem, s. 62-66.

³³ Ibidem, s. 72-77.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

- socjalizacja, przystosowanie społeczne.

Koncepcja humanistyczna³⁴:

- istota ludzka **urzeczywistnia** i rozwija swoje człowieczeństwo,
- nowe wychowanie,
- respektowanie **podmiotowości** dziecka, dziecko jest człowiekiem, jest wartością samą w sobie, nie jest traktowany instrumentalnie,
- wychowanek – istota autonomiczna, rozumna, posiadająca godność, zdolna do miłości i **samoświadomości**,
- istota **relacyjna**, realizuje się w pełni w kontakcie z innymi,
- **interakcyjne** - zarówno wychowanek jak i wychowawca na siebie wpływają, symetryczna relacja, wzajemność,
- rozwój, wychowanie to proces **całozyciowy**,
- wychowanie jako **dialog**,
- **wyzwalanie, wspieranie**,
- autorytet wychowawcy wynika z siły jego osobowości (autorytet personalny), ale odrzuca anarchiczną koncepcję wolności człowieka,
- nie nakazywanie tylko pomoc w **budzeniu** zainteresowania,
- cel: pomóc wychowankowi odnaleźć jego miejsce w życiu,
- **holistyczne** założenie, że człowiek to istota bio-socjo-kulturalna (tradycja, kultura),
- otwarte komunikowanie się, **uważne słuchanie**, przekazywanie informacji zwrotnych,
- pobudzanie aktywności wychowanka, towarzyszenie mu,
- rozwój emocjonalny i twórczy są najważniejsze, intelektualny w drugiej kolejności,
- uczenie się w toku **eksperymentowania**, zabawy, **odkrywania**, a nie przez instruowanie,
- doświadczenia podmiotowości wychowanka w celowo zaaranżowanych przez wychowawcę sytuacjach, zadawanie pytań, samodzielne wykonywanie czynności, zgłaszanie propozycji,
- aktywizm, wychowanie do krytycznej autorefleksji,
- Ellen Key – „Stulecie dziecka”³⁵.

W oparciu o koncepcje humanistyczną i założenia personalistyczne powstały następujące kierunki pedagogiczne:

- **pedagogika niedyrektywna (niekierowana):** Carl L. Rogers, ale także Maria Montessori³⁶, Celestyn Freinet, Owidiusz Decroly, Janusz Korczak, krytyka w stosunku do tradycyjnych koncepcji, alternatywne szkoły, wzajemna **niezależność** i brak kierowania, ale musi być **kontakt**, każdy jest osobą wolną, **samodzielność** dziecka, jego **współodpowiedzialność**, zaufanie mu, wychowawca oferuje pomoc, brak represji na rzecz samokontroli i samooceny, autentyczność (kontaktu, relacji), gotowość (czujność), **empatia**, **twórczość** (=elastyczność), zamiast wychowania jest kierowanie, nie urabianie, ale stworzenie dobrych warunków do rozwoju,

³⁴ Ibidem, s. 66-72.

³⁵ E. Key, *Stulecie dziecka*, tłum. I. Moszczeńska, Warszawa 1928.

³⁶ R. Kucha, *Pedagogika Marii Montessori*, [w:] *Pedagogika. Podręcznik ...*, t. 1, s. 324-334.

wychowanek jest najlepszym przewodnikiem do zrozumienia samego siebie, wychowawca aktywny partner.

Jest istotna z perspektywy **terapeutycznej**, nie ma różnicy między wychowaniem a interakcją, umożliwienie stania się osobą suwerenną, otwarty model osobowości (każda jednostka uznaje co i do kiedy jest jej potrzebne), **krytykuje nauczanie** (to, co ktoś nam włożył do głowy jest dla nas bezwartościowe, liczy się tylko to, co zdobyliśmy sami), świadomość niepowtarzalności i indywidualności każdej jednostki, edukacja elastyczna, **wspierająca interakcja**; krytyka: zasadę równości z terapii przeniósł na wychowanie, a ono przecież jest asymetryczne, zbyt duża swoboda wychowanków, jak wejść w rolę akceptowane społecznie?

- **pedagogika nieautorytarna (antyautorytarna)³⁷**: **Thomas Gordon**, bez zwycięzców i pokonanych, **symetryczna**, *Wychowanie bez porażek*³⁸, dla rodziców o **partnerstwie** w wychowaniu, podmiotowe traktowanie, wzajemne poszanowanie praw i potrzeb, celem jest rozwój dziecka, nie sterowany według ideału, ale wynikający z potencjału osobowego; polubienie i zaakceptowanie siebie, zbudowanie poczucia własnej wartości (to umożliwi rozwój), nieprawdy o wychowanku: nie jest pełnowartościowym człowiekiem, jest złe z natury dlatego trzeba je dyscyplinować, chce żeby dorośli wyznaczali mu granice, buntuje się przeciw dorosłym (buntuje się przeciw metodom); nieprawdy o wychowawcy: są nadludźmi, muszą być konsekwentni, muszą stanowić „zwarty front”, muszą zawsze akceptować dziecko (można mu przecież bez przemocy powiedzieć, co się nam nie podoba), mogą narzucić dzieciom swoje poglądy, wartości, powinni używać władzy i autorytetu; konflikty są czymś naturalnym, należy je sobie uświadamiać i traktować jako pozytywne (rozwojowe), problem rozwiązuje ten, kto go posiada, a nie wychowawca za wychowanka, akceptacja i ustalanie zasad współżycia; **komunikaty „ja”, aktywne słuchanie**; krytyka: sztuczna regulacja wzajemnych kontaktów;
- **pedagogika międzykulturowa³⁹**: stworzenie równoprawnych warunków życia dla różnych kulturowo i etnicznie grup żyjących w ramach danego społeczeństwa, przygotowanie do **wolnych od uprzedzeń** spotkań osób różnych narodowości, zagraniczna wymiana uczniowska, kontekst polityczny – integracja europejska; krytyka: kulturowy relatywizm;
- **antypedagogika (pedagogika negatywna)⁴⁰**: przelamuje dotychczasowy sposób myślenia o wychowaniu, **Heinrich Kupffer, Wolfgang Hinte**, nurt neoromantyczny, wolność, równość, braterstwo, **negacja** pedagogiki, odmawianie jej możliwości istnienia, radykalna, postmodernistyczna krytyka tradycyjnych systemów i uwarunkowań, ostre słownictwo: akt wychowawczy – *mały mord, pranie mózgu, planowe niszczenie*, pedagogzy – *tendencyjni faszyci*, chcą poruszyć sumienie pseudopedagogów, nakłonić do poszanowania godności wychowanków, negacja instytucjonalnego systemu kształcenia jako źródła dehumanizacji stosunków międzyludzkich, dzieci – *więźniowie instytucji*, niepokój o losy ludzkości, zasada **nieingerowania, samorealizacja** a nie wychowanie.

³⁷ B. Śliwerski, *Pedagogika antyautorytarna*, [w:] *Pedagogika. Podręcznik ...*, t. 1, Warszawa 2003, s. 378-393.

³⁸ T. Gordon, *Wychowanie bez porażek. Rozwiązywanie konfliktów między rodzicami a dziećmi*, tłum. A. Makowska, E. Sujak, Warszawa 1996.

³⁹ T. Szkudlarek, *Pedagogika międzykulturowa*, [w:] *Pedagogika. Podręcznik ...*, t. 1, s. 415-424.

⁴⁰ B. Śliwerski, *Pedagogika negatywna*, [w:] *Ibidem*, s. 436-451.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Wychowanie a wybrane koncepcje pedagogiczne:

- **Janusz Korczak** – przestrzeganie niezbywalnych praw dziecka, samorządność (sąd koleżeński), sejm dziecięcy (ustawy), plebiscyt życzliwości i niechęci („towarzysz”, „uciążliwy przybysz”), redagowanie gazetek, zawieranie zakładów (wychowanek sam ze sobą w obecności wychowawcy)⁴¹.
- **Aleksander Kamiński** – wykorzystywanie doświadczeń z harcerstwa, zabawy dydaktyczne, nauczyciel z misją (pogoda ducha, życzliwość), zajęcia w grupach, dzielność wysoką wartością moralną.
- **Celestyn Freinet**⁴² – metody naturalne w opozycji do metod szkolnych, swobodna ekspresja, wyrażanie siebie (także w dziedzinie sztuk plastycznych), samorządność, wyposażenie klas szkolnych w pomoce naukowe, opracowywanie swobodnych tekstów i gazetek szkolnych, kronik, korespondencja międzyszkolna.
- **Aleksander Neill**⁴³ – dziecko z natury dobre, wysoki poziom swobody (ale bez anarchii), samorządność, wysokie wymagania stawiane wychowawcom, wychowanie permissywne, **Summerhill**, dziecko, z natury dobre, jest deformowane przez społeczeństwo (rodzice, nauczyciele), wolność, autentyczność wyrażania bez agresji, dążenie do harmonii wzajemnych stosunków, zasada samoregulacji dziecka, rozwijanie i wspieranie, emancypacja dziecka.
- **ks. Jan Bosko** – system prewencyjny oparty na miłości, rozumie i religii,
- **Maria Lopatkowa, pedagogika serca**⁴⁴: przekonanie o dobru człowieka, wychowanie oparte na miłości, zniesienie blokad miłości (problem alkoholu), w relacjach mądra, wymagająca miłość, nie odwołująca się do władzy, gróźb, siły, poczucia wyższości.

⁴¹ B. Śliwerski, *Pedagogika Janusza Korczaka*, [w:] Ibidem, s. 335-347.

⁴² S. Sztobryn, *Pedagogika Celestyna Freineta*, [w:] Ibidem, s. 356-362.

⁴³ B. Śliwerski, *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Kraków 2005, s. 199-218.

⁴⁴ Ibidem, s. 93-103.

ŚRODOWISKO A WYCHOWANIE

Środowisko wychowawcze:

- dom, rodzina, dom dziecka, kościół, szkoła, środowisko lokalne, grupa rówieśnicza

Rodzina jako naturalne środowisko wychowawcze⁴⁵

Style wychowania:

- **autokratyczna** - szczegółowe normy regulujące funkcjonowanie, nietolerowanie odstępstw, zakazy, decydujące zdanie głowy rodziny (ojca), lęk i zastraszenie, agresja, egoizm,
- **partnerska (demokratyczna)** - akceptowanie indywidualności, w uzasadnionych przypadkach tolerowanie odstępstw, zaufanie i życzliwość, częściej nagrody niż kary,
- **liberalna** - stałe przekraczanie norm, zamęt, chaos, brak zdecydowani i konsekwencji ze strony rodziców, przekupywanie prezentami, brak szacunku, złe przystosowanie społeczne, obojętność wychowawcza – rób jak chcesz.

Typy rodzin:

- **rozbite** – rozwód, separacja, śmierć,
- **zrekonstruowane** – nowe małżeństwo, adopcja,
- **zdezorganizowane** – skonfliktowane, wzajemna niechęć, podejrzliwość,
- **zdemoralizowane** – w konflikcie z prawem, w nałogach,

Funkcje rodziny:

- **prokreacyjna**,
- zarobkowa=gospodarcza=**ekonomiczna** (zaspokajanie potrzeb ekonomicznych),
- **psychohigieniczna** (zaspokajanie potrzeb – poczucia bezpieczeństwa, stabilizacji),
- **opiekuńcza** (podstawowe, stymulujące, asekuracyjne, kompensacyjne, ratownicze),
- **wychowawcza=socjalizująca** (1. oddziaływania niezamierzone, obojętne z punktu widzenia działań wychowawczych - codzienne wstawanie; 2. niezamierzone i nieobojętne - przyjmowanie gości, sposób spędzania wolnego czasu, 3. zamierzone, ukierunkowanie na cele rodzinne - opieka nad młodszym rodzeństwem, motywowanie do aspiracji, 4. zamierzone wychowawcze planowe - stworzenie warunków do nauki szkolnej, wybór filmów).

Pozytywne postawy rodzicielskie⁴⁶:

- akceptacja (przyjęcie takiego, jakim jest),
- współdziałanie (uczestniczenie w życiu rodzinnym),
- rozsądna swoboda (zaufanie),
- uznanie praw (unikanie przesadnej dyscypliny, rygoru).

⁴⁵ H. Cudak, *Funkcje rodziny w pierwszych okresach rozwojowych dziecka*, Warszawa 2000.

⁴⁶ M. Ziemska, *Postawy rodzicielskie*, Warszawa 2009.

Negatywne postawy rodzicielskie⁴⁷:

- odtrącanie,
- unikanie,
- nadmierna ochrona,
- nadmierne wymaganie,
- niedosyt miłości,
- słaba więź emocjonalna między rodzicami.

Szkoła jako instytucjonalne środowisko wychowawcze⁴⁸:

- instytucjonalne środowisko wychowawcze,
- system społeczny – społecznych ról (rola nauczyciela, wychowawcy, ucznia), system dydaktyczny, system wychowawczy, system wartości kulturowych, system administracyjny, system ekonomiczny,
- uczniowie, nauczyciele, administracja, rodzice, społeczność lokalna,
- instytucja kształcenia i wychowania,
- szkoły publiczne i niepubliczne,
- układ 3+3+3+3+5,
- od 7 (6) roku życia do 16, lekcje (45), przerwy,
- szkoła jako instytucja społeczna
- reforma szkolnictwa⁴⁹,
- szkoły alternatywne

- funkcje pełnione przez szkołę:

- dydaktyczna
- wychowawcza
- opiekuńcza

- niedomagania szkoły:

- preferowanie funkcji kształcącej,
- przeładowanie programu nauczania,
- nadmiar tradycyjnych metod nauczania,
- przestarzała organizacja procesu nauczania (mało pracy grupowej),
- słabe przygotowanie nauczycieli i wychowawców,

Współdziałanie dom/szkoła

- zasada pozytywnej motywacji (dobrowolna współpraca, przychodzenie na zebrania),
- zasada partnerstwa (wzajemne poszanowanie i odpowiedzialność)
- zasada wielostronnego przepływu informacji,
- zasada jedności oddziaływań,
- zasada aktywnej i systematycznej współpracy,
- kontakty bezpośrednie (zebrania, wizyta w domu, spotkania z ekspertem, konsultacje), pośrednie (dzienniczek, dziennik elektroniczny, listy – interwencyjne i gratulacyjne, telefony).

⁴⁷ Ibidem oraz S. Forward, *Toksyczni rodzice*, Warszawa 1992.

⁴⁸ H. Smarzyński, *Szkoła jako instytucja wychowania*, Warszawa, Kraków 1987.

⁴⁹ B. Śliwowski, *Reformowanie oświaty w Polsce*, [w:] *Pedagogika. Podręcznik ...*, t. 2, s. 392-396.

STRUKTURA GRUPY

Klasa jako grupa społeczna

- dynamika grupowa, struktura klasy: socjometryczna (sympatia, uznanie),
- struktura władzy,
- struktura komunikowania się,
 - przywództwo (formalne i nieformalne),
 - klimat grupowy,
 - **spoistość** (atrakcyjność grupy dla jej członków), zawyżona spoistość może być problemem (nie akceptowanie innych spoza klasy, sekrety);
- **formalny i nieformalny nurt** w życiu klasy,
- pozycja uczniów w klasie zależy od:
 - możliwości wywierania wpływu na innych (pełnienie funkcji w klasie),
 - od tego czy osoba jest lubiana czy nie,
 - umiejętności nawiązywania kontaktów interpersonalnych,
 - podporządkowania się lub nie normom,
 - pozycji intelektualnej (postępy/zaległości),
 - wyglądu;
- normy grupowe, kontrakt, jasne wymagania,
- **inicjatywy uczniów**: imprezy, uroczystości, tradycje, obrzędy, kronika, spotkania z dyrektorem, Dzień Mamy, Babcy, ślubowanie, pożegnanie absolwentów, Patron, rozpoczęcie i zakończenie roku, apele, gazetki, radiowęzeł, strona internetowa, eksponowanie prac uczniów, wycieczki szkolne,
- samorząd szkolny.

WYKORZYSTANIE TECHNIK SOCJOMETRYCZNYCH W POZNAWANIU STOSUNKÓW INTERPERSONALNYCH⁵⁰

- badania socjometryczne pozwalają na orientację w zjawiskach społecznych występujących w klasie, dają możliwość poznania jej struktury,
- pozycji jaką w obrębie tej struktury zajmują różni uczniowie,
- rozkładu sympatii, popularności, uznania,
- częstości występowania niechęci, wrogości, odrzucenia,
- metody ustaleń, techniki rozpoznawania klasy jako grupy społecznej:
 - bieżąca obserwacja życia klasy (zwłaszcza w warunkach nieformalnego życia klasy, naturalnych sytuacjach),
 - przy zastosowaniu technik socjometrycznych (które są częścią składową tzw. **socjometrii, czyli nauki zajmującej się ilościowym mierzaniem właściwości psychicznych cechujących grupę jako całość oraz stosunkami w niej panującymi**) (Łobocki),

⁵⁰ M. Łobocki, *op. cit.*, s. 176-178.

- badania socjometryczne wskazują na różne problemy nurtujące klasę i poszczególnych uczniów,
- Należy pamiętać, że badania te odzwierciedlają tylko i wyłącznie stosunki społeczne panujące aktualnie w klasie szkolnej.
- należy pamiętać, że badania te odzwierciedlają tylko i wyłącznie stosunki społeczne panujące aktualnie w klasie szkolnej,
- wyniki badań zależą od różnych nie przewidzianych warunków i okoliczności (np. podniecenie uczniów pod wpływem sprawdzianu),
- badania nie dają nam wiedzy o tym, dlaczego badana osoba dokonała takiego, a nie innego wyboru (można więc polecić uczniom uzasadnienie dokonanych wyborów).

- najbardziej znane **techniki socjometryczne** to:

- **technika socjometryczna w ujęciu J. L. Moreno**

Technika ta polega na podaniu wszystkim uczniom specjalnie sformułowanych pytań, dotyczących różnego rodzaju grupowych stosunków społecznych w ściśle określonych sytuacjach (najczęściej zadaje się pytania dotyczące wyborów pozytywnych, np. *Z kim najbardziej chciałbyś siedzieć w czasie szkolnej wycieczki?*). Zestaw pytań nazywa się niekiedy **testem socjometrycznym**, a pytania – **kryteriami** lub **sytuacjami socjometrycznymi**. Sytuacje socjometryczne mogą być **rzeczywiste** (dotyczące rozsadzenia w ławkach) lub **pozorowane** (np. z kim chciałbyś być na bezludnej wyspie).

Należy również zapewnić o pełnej **dyskrecji**.

Badania winny być prowadzone przy 100% obecności uczniów w klasie.

Najlepiej, jeżeli rozdamy uczniom gotowe kartki (kwestionariusze) z wypisanymi pytaniami i miejscem na wpisanie nazwisk wybranych osób.

W ramach opracowania odpowiedzi wypełniamy **matrycę socjometryczną**, która na ogół dostarcza ogólnej orientacji o panującym w klasie układzie stosunków społecznych. Nie daje jednak syntetycznego obrazu takiego układu. Dalsza analiza danych uwzględnionych w tabeli socjometrycznej może być **graficzna** i **ilościowa**. Graficzną ilustracją danych są socjogramy, które przedstawiają wewnętrzną strukturę klasy jako całości.

Z socjogramów możemy odczytać pewne informacje dotyczące pozycji poszczególnych osób oraz grupy jako całości:

- gwiazdy socjometryczne
- pary (wybory odwzajemnione)
- paczki (grupy tworzące zamknięty krąg)
- łańcuchy (jeden wybiera drugiego, drugi – trzeciego itd.)
- osoby odrzucone (wybory negatywne)
- osoby izolowane (przez nikogo nie wybrane).

- **technika „zgadnij kto?”**

w technice „zgadnij kto?” odpowiedzi udzielane są na podstawie ogólnego rozeznania w sytuacji społecznej całej klasy, tzn. istniejącej w klasie opinii społecznej. Technika „zgadnij kto?” polega więc na wypisywaniu przez poszczególnych uczniów danej klasy nazwisk tych kolegów, których zachowanie odpowiada przedstawionej charakterystyce zachowań np. koleżeństwo, życzliwość. Charakterystyki mogą obejmować także negatywne przejawy zachowania się uczniów: niezdyscyplinowanie, nieposłuszeństwo, złośliwość, agresywność, niekulturalne zachowanie się.

- **plebiscyt życzliwości i niechęci**

Technika ta wprowadzona została przez Janusza Korczaka. Teoretycznie opracował ją E.Arnecker (czyt. Arneker). Polega na tym, że podczas jednego wspólnego posiedzenia dzieci oceniały nie więcej niż 3 osoby ze swej grupy. Wrzucały do specjalnie przygotowanej urny kartki z odpowiednim znakiem oceny (pozytywnej, negatywnej i neutralnej) – wyrażały w ten sposób uczucia sympatii, antypatii lub obojętności. Wypowiedzi te odpowiednio uzasadniały. Istotną cechą plebiscytu życzliwości i niechęci – w przeciwieństwie do dwu poprzednio omawianych technik – jest to, że stawia ona poszczególnych uczniów do obowiązku oceniania wszystkich uczniów z klasy.

Przeprowadzając plebiscyt życzliwości i niechęci – dla uzyskania bardziej zróżnicowanej oceny – można posłużyć się skalą pięciostopniową:

++	bardzo lubię	5
+	lubię, ale nie bardzo	4
0	jest mi obojętny	3
-	raczej nie lubię	2
--	bardzo nie lubię	1

- **technika szeregowania rangowego**

W technice tej należy wymienić wszystkich uczniów z klasy, poczynając od najbardziej do najmniej lubianych przez siebie. W tym celu rozdajemy uczniom kartki z nazwiskami wszystkich uczniów danej klasy. Technika ta jest jednak uciążliwa dla uczniów, którzy nie zawsze są w stanie zdecydować o kolejności umieszczenia nazwisk swoich kolegów.

Technika ta może oddać duże usługi, gdy stosuje się ją do badania zainteresowań uczniów np. poszczególnymi przedmiotami, zajęciami pozalekcyjnymi itp.

Charakterystyka ról grupowych w procesie rozwoju⁵¹:

- **lider dominacji** – w nowej sytuacji próbuje przejąć przywództwo zadaniowe, nadaje ramy formalne interakcjom, stara się wyznaczyć cele lub reguły (osoby te źle czują się w niejasnych relacjach z innymi, zależy im na produktywności własnej),

⁵¹ http://pl.wikipedia.org/wiki/Rola_grupowa

- **lider sympatii** – dostarcza oparcia, zrozumienia, ciepła, wczuwa się w nastroje większości, ma tendencje opiekuńcze,
- **blazen grupowy** – osoba, której zachowanie sprzyja rozładowaniu napięcia przez humor (sama źle toleruje napięcie), nie zawsze działa konstruktywnie,
- **koziół ofiarny** – kanalizuje napięcie grupowe, źle toleruje lęk, grupa rozładowuje agresję na tej osobie (przejawia brak wrażliwości na nastrój grupy, bądź źle odbiera sygnały dystansowania się i złości);
- **outsider** – budzi niepokój grupy, pozostaje na uboczu, początkowo grupa poświęca mu czas, jeśli to nie skutkuje jest izolowany, odrzucany przez grupę,
- **dobry uczeń** – pragnie podporządkować zaleceniom i oczekiwaniom, stara się być uległy, by zasłużyć na akceptację, uniknąć odrzucenia (rola destruktywna, gdy za długo trwa),
- **wyraziciel nastrojów grupowych** – odbiera przeżywane przez grupę emocje, wyraża je niewerbalnie lub werbalnie,
- **stabilizator emocji grupowych** – potrafi interpretować wydarzenia w grupie, nadaje im znaczenie,
- **sumienie grupy** – pilnuje przestrzegania norm moralnych, wzbudza poczucie winy,
- **dziecko grupowe** – pod ochroną pozostałych, (może występować pod dwiema postaciami: **biedne dziecko** – okazuje bezradność, niezdecydowanie; **szalone dziecko** – może demonstrować zachowania rebelianckie, zyskuje sympatię, bo zastępczo ujawnia nieaprobowane przez innych pragnienia),
- **dobra mama (kochany wujaszek)** – inni oczekują wsparcia od tej osoby, może mieć kłopoty z ustanawianiem granic,
- **bard grupowy (filozof grupowy)** – osoba wrażliwa na nastrój grupy, metaforycznie ujmuje sens wydarzeń w grupie, poszukuje sensu egzystencjalnego,
- **opozycjonista** – kwestionuje decyzje grupy i terapeuty, uruchamia krytyczne myślenie na temat reguł i norm.

KULTURA POPULARNA, MEDIA A ODDZIAŁYWANIA WYCHOWAWCZE

Współczesna kultura (kultura popularna):

- trudna kwestia tożsamości młodego pokolenia,
- tradycyjne instytucje socjalizacji (rodzina, szkoła, Kościół) zostały zastąpione przez grupę rówieśniczą, mass media oraz kulturę popularną,
- dorośli odczuwają brak poczucia kontroli nad młodymi ludźmi,
- niewielu jest w stanie rozmawiać z młodzieżą (samowykluczenie), chcą młodych wtłoczyć w uznane wzorce („siedź prosto”),
- **relatywizacja**,
- **konsumpcjonizm**, świat kupowania jest naturalny dla młodych ludzi (reklamy skierowane do małych dzieci, pokolenie Y, 14-24 lat)⁵²,
- kiedyś Bóg, teraz **produkt**,
- obowiązek bycia szczęśliwym (w obrębie supermarketu),
- **szybkość** życia (fast... ford, love, car)⁵³, szybka zmiana mód, trendów,
- **globalna wioska** (większa ilość osób, które pojawiają się w naszym życiu), Internet, pozorne kontakty, facebook, nk, poczucie kurczenia się świata,
- nowy sposób rozumienia wolności (kiedyś narodowa, teraz osobista – wolne związki),
- stabilność jest odbierana podejrzliwie (to nudne),
- brak ideałów, zanik refleksji,
- kult codzienności, „małych bohaterów”, indywidualne autorytety,
- nadmiar (robią wszystko naraz),
- **pozorność** kontaktów, potrzeb,
- tyrania bycia na topie, śledzenia nowości,
- młodzież nie czuje się zagubiona w takim świecie, porusza się w nim swobodnie,
- amerykanizacja (**macdonaldyzacja**)⁵⁴, American Dream.

Mass media

- instrument kształtowania wartości,
- już nie reprezentują rzeczywistości, ale ją wytwarzają,
- wszystko jest hiper,
- życie ma charakter telewizyjny, odarcie z intymności,
- pozorny świat,
- postrzeganie przez pryzmat ciała, konflikt własnego ciała i medialnie promowanego ideału,
- erotyzacja konsumpcji (reklamy epatujące seksualnością),
- obsesja udanego seksu.

Jak znaleźć wspólny język z młodym pokoleniem?

Odp. Negocjować możliwy do zaakceptowania przez wszystkich kształt rzeczywistości. Nie kazać im się nagiąć do tradycyjnych wartości, ani nie pozwolić na to, by żyli jak chcą.

⁵² Z. Melosik, *Kultura popularna jako czynnik socjalizacji*, [w:] *Pedagogika. Podręcznik ...*, t. 2, s. 70.

⁵³ Ibidem, s. 71-74.

⁵⁴ Ibidem, s. 82.

TRUDNOŚCI WYCHOWAWCZE cz. I

Maria Grzegorzewska „Największą krzywdą, jaką można zrobić dzieciom trudnym, to zabić w nich wiarę w to, że ukryte w nich dobro może i powinni zatriumfować.”

Trudności (zaburzenia, nieprzystosowanie)⁵⁵:

- trudności o różnym nasileniu i charakterze,
- zaburzenia rozwojowe, które utrudniają funkcjonowanie społeczne, szkolne,
- zachowania niezgodne z obowiązującymi normami,
- odchylenia od normy (zasad moralnych, obyczajowych, zwyczajów),
- pewne formy zachowania o charakterze uporczywym, niepoddające się działaniom wychowawczym,
- jedna z przeszkód nauczania i wychowania,
- zachowania negatywne, niekorzystne dla dalszego rozwoju dziecka,
- ich diagnoza może mieć charakter:
 - społeczny,
 - psychologiczny,
 - lekarski,
 - pedagogiczny.

Przejawy (symptomy) trudności wychowawczych⁵⁶:

- zależne od wieku dziecka,
- postawy destrukcyjne wobec ludzi i rzeczy,
- niepokój,
- moczenie nocne,
- obgryzanie paznokci,
- nieposłuszeństwo,
- wybuchy gniewu, agresja,
- zaburzenia żołądkowe,
- wstydlivość,
- ssanie palca,
- problemy ze snem,
- nieśmiałość,
- nagłe zniżenie poziomu osiągnięć szkolnych,
- brak koncentracji,
- drażliwość (posepny nastrój),
- czyny aspołeczne (zwłaszcza kradzieże),
- natrętne zwracanie na siebie uwagi nauczyciela,
- defekty mowy,
- natarczywa marzenia na jawie,

⁵⁵ M. Łobocki, *ABC wychowania*, Lublin 2003.

⁵⁶ Ibidem.

- zmienność nastrojów (od euforii do depresji),
- trudność w posiadaniu i pozyskiwaniu przyjaciół,
- przesadna wrażliwość na krytykę,
- egoizm,
- niepodatność na wpływy wychowawcze,
- konflikt z dorosłymi,
- kłamstwa,
- negatywny stosunek do obowiązków,
- palenie papierosów,
- nadpobudliwość ruchowa,
- ucieczki z domu,
- picie alkoholu,
- wulgarny język.

Przyczyny trudności:

- **wewnętrzne (endogenne - biologiczne)** anatomiczne, fizjologiczne, niekiedy dziedziczne, okołoporodowe (konflikt serologiczny, przebyte choroby, zatrucia, stresy matki w czasie ciąży),
- **zewnętrzne (egzogenne - środowiskowe, społeczne)** warunki materialne, sytuacja życiowa, atmosfera wewnętrzna rodziny - rozwód, środowisko szkolne – dręczenie, fobia szkolna,
- !!!! wzajemnie się warunkują.

Diagnoza⁵⁷:

- **opisowa** (konstatująca, jak jest),
- **projektująca** (program zmian),
- **sprawdzająca** (weryfikująca, sprawdzenie efektów wdrożonej interwencji).

Typy diagnoz:

- **typologiczna (nozologiczna)** przyporządkowanie objawów jakiejś konkretnej jednostce chorobowej,
- **genetyczna (źródłowa)** wskazanie pierwotnych przyczyn określonego stanu rzeczy,
- **znaczenia** wskazuje na znaczenie objawów dla jednostki chorobowej,
- **fazy** - określenie stadium choroby,
- **prognostyczna (rozwojowa)** przypuszczalny rozwój danego zjawiska.

Metody diagnostyczne:

- obserwacja (jawna, ukryta, uczestnicząca, dzienniczki obserwacyjne),
- eksperyment pedagogiczny,
- testy,
- techniki socjometryczne (test Moreno),
- analiza dokumentów.

⁵⁷ Z. Skórzyńska, *Przyczyny trudności wychowawczych*, Warszawa 1970, s. 31-118.

TRUDNOŚCI WYCHOWAWCZE cz. II (zajęcia warsztatowe)

Zajęcia zaplanowano dwuetapowo, najpierw oglądanie fragmentu filmu o określonej tematyce w obszarze trudności wychowawczych, a następnie dyskusja z wykorzystaniem zdobytej na poprzednich zajęciach wiedzy oraz w oparciu o posiadane doświadczenie.

Typ trudności	Film
<ul style="list-style-type: none"> • lęki i nerwice u dzieci i młodzieży, • problem samobójstw nastolatków, • problematyka uzależnień, w tym uzależnienie od komputera⁵⁸ 	<p>„Sala samobójców”, reż. J. Komasa, Polska 2011</p>
<ul style="list-style-type: none"> • ADHD (nadpobudliwość psychoruchowa)⁵⁹ 	<p>„ADHD. Dzieci poza kontrolą”, (ang. „ADHD. Out of Control Kids”), USA 2003</p> <p>http://www.teleman.pl/prog-31118480-adhd-dzieci-pozza-kontrola.html</p>
<ul style="list-style-type: none"> • zaburzenia łaknienia⁶⁰ 	<p>„Cena doskonałości”, (ang. „Perfect body”), reż. D. Barr, USA 1997</p>
<ul style="list-style-type: none"> • agresja i przestępczość wśród dzieci i młodzieży⁶¹ 	<p>„Powstrzymać agresję”, wyd. Rubikon, Polska 2008</p>
<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystywanie seksualne (pedofilia) • prostytutka dzieci i młodzieży⁶² • uzależnienie od kupowania, skrajny konsumpcjonizm 	<p>„Galerianki”, reż. K. Roslaniec Polska 2009</p>

⁵⁸ P. Chocholska, M. Osipczuk, *Uzależnienie od komputera i Internetu u dzieci i młodzieży*, Warszawa 2009.

⁵⁹ S. Bobula, *ADHD dar specyficzny*, Kraków 2006, T. Wolańczyk, A. Kołakowski, M. Skotnicka, *Nadpobudliwość psychoruchowa u dzieci*, Lublin 1999, s. 12-60.

⁶⁰ B. Józefik, *Anoreksja i bulimia psychiczna, rozumienie i leczenie zaburzeń odżywiania się*, Kraków 1996.

⁶¹ J. Surzykiewicz, *Agresja i przemoc w szkole*, [w:] *Pedagogika. Podręcznik ...*, t. 2, s. 270-280.

⁶² J. P. Kufel, *Prostytucja nieletnich dziewcząt w Łodzi*, Łódź 2009.

Profilaktyka – przeciwdziałanie trudnościami⁶³:

- pomoc w nauce,
- rozwijanie uzdolnień i zainteresowań,
- właściwe organizowanie czasu wolnego,
- stopniowanie trudności,
- rozbudzanie prawidłowej motywacji,
- indywidualizacja,
- stosowanie metod praktycznego nauczania (dla dzieci mniej zdolnych),
- umiejętne wykorzystanie metod terapeutycznych (zabawa, sport),
- w sytuacjach tego wymagających:
 - **redukcja,**
 - **rewalidacja⁶⁴,**
 - **resocjalizacja.**

⁶³ Cz. Kupisiewicz, *Niepowodzenia dydaktyczne*, Warszawa 1972, s. 210-233.

⁶⁴ B. Kosmowska, *Dzisiaj się bawimy*, Warszawa 1999, s. 12-15.

PEDAGOGIKA ZABAWY

Zabawa⁶⁵:

- ma dawać przyjemność, odprężenie, poprawiać samopoczucie uczestników,
- nikogo nie można zmuszać do zabawy,
- wspólnota uczących się,
- skupienie się na relacjach,
- przekonanie, że siła i słabość, zwycięstwo i przegrana sąsiadują ze sobą,
- rozwija zachowania społeczne,
- w atmosferze bezpieczeństwa,
- pozwala zmierzyć się z samym sobą.

Aspekty zabawy⁶⁶:

- konkurencja,
- władza,
- uznanie i poczucie własnej wartości,
- przyjemność,
- sukces,
- solidarność,
- porażka,
- odkrywanie i rozwijanie zdolności,
- porażka, klęska,
- rozładowywanie agresji⁶⁷,
- redukowanie i przeżywanie niepewności,
- pokonywanie zahamowań,
- zdobywanie doświadczeń,
- mierzenie się z innymi.

Zasady wyboru zabaw:

0. dostosowywać do grupy, wieku,
1. zainteresowania, oczekiwania grupy
2. mocne i słabe strony grupy
3. wiek członków grupy
4. liczebność grupy
5. doświadczenia grupy z zabawami
6. nastrój w grupie
7. przewidywane skutki wybranej zabawy dla grupy

⁶⁵ E. Kędzior-Niczyporuk, *Wprowadzenie do pedagogiki zabawy*, Klanza, Lublin 2003.

⁶⁶ M. Piszczek, *Terapia zabawą. Terapia przez sztukę*, Warszawa 2002, s. 7-26.

⁶⁷ J. Domagała, W. Kuban, M. Nowicka, *Życie w zgodzie. Zabawy zapobiegające agresji, wzmacniające psychikę dziecka*, Toruń 2006, s.8-65.

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Planowanie zabaw:

1. miejsce
2. czas
3. kolejność zabaw (różnorodność)
4. płynne przechodzenie zabaw, żeby nie było momentów nudy
5. co po zabawie – podsumowanie (nie podsuwamy rozwiązań)

Aranżowanie zabawy:

1. wyjaśnienie reguł
2. podział grupy
3. osoba kierująca

PEDAGOGIKA ZABAWY (zajęcia warsztatowe)

Akcesoria:

Kłębek wełny, kartki z imionami znanych postaci do przyklejenia na czole, przedmioty do toru przeszkód, opaski na oczy, ziemniaki, łyżki, materiał do związania nóg, karton, gazeta, koc, kolorowe kartki A4, chusta klanzy, mazaki, maskotka kot, maskotka mysz, piłka z pianki

Zabawy⁶⁸ służące:

- **zapoznaniu się** (ograniczenie współzawodnictwa), przełamywaniu lodów (liczy się przede wszystkim przyjemność), doświadczanie powiązań, oswojenie się, otwieranie się:

- **właściwe ustawienie** (grupy 6-9 osób, mają się na komendę jak najszybciej ustawić we właściwej kolejności, kryterium: alfabetycznie wg litery imienia, wg wzrostu, wieku, rozmiaru buta),
- **pantomima z wykorzystaniem imion** (każdy ma przedstawić swoje imię w postaci pantomimy, K = kot, A = aparat; wariant – literę przedstawia się poprzez ułożenie ciała),
- **zabawa ze sznurkiem** (trzymamy kłębek wełny, zadajemy pytanie i rzucamy kłębek do następnej osoby, która ma odpowiedzieć, tworzy się pajęczka nić, jak mamy szczęście to ona utrzyma tego, kto się na niej położy – symbol, że grupa może z(nie)ść każdego;

- **zabawy w kręgu** (krąg – poczucie wspólnoty, nikt nie może się ukryć, nikt nie może się uchylić od uczestnictwa):

- **językowe zamieszanie** – ochotnik wychodzi z sali, grupa wybiera kilkusylabowy wyraz, dzieli go na sylaby, każdy otrzymuje jedną sylabę, wszyscy wymawiają w sposób ciągły tylko jedną sylabę, ochotnik ma z tego złożyć wyraz,
- **kim jestem?** – każdy dostaje kartkę z imieniem znanej osoby lub postaci, przykleja na czole lub plecach, zadaje pytania, na które można odpowiadać tylko „tak” lub „nie”, osoba z kartką musi się dowiedzieć, kim jest; ustalamy, jak często można pytać tą samą osobę,
- **plotki** – pierwszej osobie podajemy trzy, czterozdaniową plotkę, ona na ucho podaje kolejnym osobom, czekamy na to, co dotrze do ostatniej osoby,
- **alfabetyczna pamięć** – pierwsza osoba zaczyna: „Na letni obóz biorę aparat.”, kolejne osoby powtarzają to zdanie i dodają przedmioty na kolejne litery alfabetu, odpada ten, kto się pomyli lub zapomni, co zostało wymienione wcześniej;

- **uczące zaufania:**

- **zmiana stron** – cel: uczenie zwracania na siebie uwagi; grupa stoi w kręgu, na komendę wszyscy zmieniają miejsca, ale tak, żeby się nie dotknąć w powstałym chaosie,
- **transport rannych** – cel: uświadomienie, że można liczyć na pomoc; dwie osoby chwytają się za ręce, trzecia siada na tak utworzonym „krzeselku”, należy ja nieść przez tor przeszkód,

⁶⁸ E. Gacone, M. Schiavetta, *Zabawa na każdy dzień. 152 zabawy grupowe*, Kielce 1998, s. 9-47, 51-85.

- **pole minowe** – cel: dobra komunikacja i zaufanie; osoba z par ma zasłonięte oczy i prowadzona (tylko wskazówkami głosowymi) przez partnera ma przejść przez „pole minowe” – przeszkody w postaci pozostawionych przedmiotów,
- **przeciąganie liny bez liny** – uczestnicy trzymają się za biodra;

- wspierające komunikację, koordynację:

- **wstawanie** – cel: zharmonizowane działania prowadzą do celu; dwie osoby siedzą oparte plecami o siebie, z nogami lekko zgiętymi w kolanach, mają wstać razem, nie pomagając sobie rękoma,
- **zasłonięcie** – jeden uczestnik staje pod tkaniną jako statua, reszta ustawia się w możliwie zbliżonej pozycji, wygrywa ten, kto będzie najbliżej wzoru,
- **sztafeta dwójek** - gracze stają plecami do siebie, między nimi jest kartka papieru, która nie może spaść, w każdej ręce gracze niosą ziemniaka na łyżce, wygrywa drużyna, która najszybciej doniesie cztery ziemniaki,
- **trzyożny bieg z przeszkodami** – związanie nóg osobom z pary, bieg z przeszkodami,
- **uwaga, nadchodzi papier** – cel: wspólne poszukiwanie rozwiązania problemu; grupa dostaje tekturowy karton i ma się cała na nim zmieścić; wariant: na gazecie,
- **kto jest pod kocem?** – ochotnik wychodzi z sali, kilka osób chowa się pod kocem, ochotnik po powrocie ma ustalić, kto jest pod kocem,
- **podchody,**
- **podróż balonem** – !!! zabawa dyskusyjna, cel: argumentowanie, rozpoznanie struktury grupy, problemy komunikacyjne, agresja słowna; balon zaczyna opadać, wszystko już zostało wyrzucone, teraz trzeba decydować, kto z załogi wyskoczy, decyzja ma być wspólna;

- z chustą KLANZY:

- **muchomor** – chusta nad głową wszyscy krok do przodu, opada – krok do tyłu, liczy się miarowość,
- **kot i mysz** – kot na chuście, mysz pod spodem, wszyscy robią fale,
- **ruch okrężny** – obracanie chusty w konkretnym kierunku bez krzyżowania rąk,
- **spadochron, który trzyma** – wszyscy trzymają chustę i odchylają się do tyłu,
- **przyływ i odpływ** – gracze z jednej strony pochylają się do przodu, w tym samym czasie pozostali do tyłu, wariant: gra w piłkę chustą,
- **chuściany golf** – próba umieszczenia piłeczki w dziurze,
- **fale morskie** – posyłanie fali od jednej strony do drugiej,
- **podnoszenie** – ktoś leży na chuście (zmniejszonej, zwiniętej) grupa podnosi go do góry,
- **zmiana miejsc** – gdy chusta jest podniesiona do góry wybrani gracze zamieniają się miejscami,
- **krokodyl** – wszyscy siedzą na podłodze i trzymają brzegi chusty, nogi są pod chustą, jedna osoba-krokodyl, jest pod spodem i nagle wciąga kogoś pod spód i wtedy obaj są krokodylami, wciągamy do czasu kiedy chusta będzie napięta,
- **przeciąganie chusty;**

CHUSTA = SPADOCHRON

- odprężające:

- **zmienna pogoda** – w parach, jedno dziecko kładzie się na brzuchu, a drugie na jego plecach imituje zjawiska pogodowe (wiatr, deszcz, grad, śnieg), leżący odgaduje z jakim zjawiskiem ma do czynienia, potem zmiana ról,
- **kwiatowa codzienność** – dzieci przedstawiają codzienne życia kwiatów, śpią, budzą się spędzają dzień – tańczą, idą spać,
- **odgłosy** – dzieci kładą się w kręgu, tak, że głowę mają na brzuchu kolegi i wsłuchują się w odgłosy płynące z brzucha partnera, zabawa pozwala na maksymalne wyciszenie;

- rozwijające pamięć i spostrzegawczość:

- **co zostało zmienione** – dwóch graczy wychodzi za drzwi, w sali dokonuje się dziecięciu zmian, po wejściu mają je rozpoznać,
- **co tam jest?** – pod kocem są różne przedmioty, odkrywa się je na 30s, następnie zakrywa, zgadujący ma wymienić jak najwięcej,
- **złożony obrazek** – dziecko maluje na górze kartki obrazek i podaje osobie na prawo, ta osoba ogląda obrazek, zagina kartkę tak, żeby obrazek nie był widoczny, a następnie opisuje to, co zobaczyło, tak 4, 5 razy, potem porównujemy pierwszy i ostatni obrazek;

- wiedzowe:

- **państwa/miasta,**
- **szubienica,**
- **quiz ortograficzny,**
- **tworzenie wyrazów na podst. długiego słowa,**
- **powieść kontynuująca** – każdy z uczestników pisze czterozdaniowe opowiadanie i zagina kartkę w taki sposób, że ostatnie zdanie pozostaje widoczne, kolejne osoby dopisują dalszą część historii,
- **to mój nos** – prowadzący zwraca się do kolejnych uczestników, na przykład pokazuje łokieć i mówi: „To mój nos”, gracz musi odpowiedzieć poprawnie i wskazać nos, mówiąc „To jest mój łokieć”, kiedy odpowie źle, staje w środku;

- zręcznościowe:

- **gazetowa sztafeta** – wykorzystując dwie gazety przeprowadza się drużynowy bieg sztafetowy, można stać tylko na gazecie,
- **bieg z dziesięciogroszówką na czole,**
- **jedzenie orzeszków (rodzynek) pałeczkami do ryżu,**
- **rzuty obręczami do celu,**
- **zbijak,**
- **berek,**
- **bierki,**
- **sztafeta z piłkami ping-pongowymi na łyżkach,**
- **balonowa piłka nożna na siedząco** – siedzą i ślizgają się na starych tkaninach,
- **limbo** – przechodzenie pod liną;

- rozwijające zmysły:

- **dotykamy i zgadujemy, co jest w woreczku,**
- **ocenie długości sznurka,**
- **krowa** – narysowanie łaciej krowy z zamkniętymi oczyma;

- zabawy z mottem:

- **Indianie,**
- **piraci,**
- **rycerze,**
- **zabawy z podziałem na role** – wejście w role społeczne,
- **noworoczne postanowienia.**

KRYTYCZNA ANALIZA PRZYKŁADOWEGO PROGRAMU WYCHOWAWCZEGO I PROFILAKTYCZNEGO PLACÓWKI OŚWIATOWEJ (praca z tekstem źródłowym)

Program wychowawczy Zespołu Szkół w Warszawie⁶⁹

Wstęp

Program wychowawczy zakłada podmiotowe traktowanie ucznia, poszanowanie godności osobistej, stwarzanie sytuacji wyzwalającej aktywność dzieci i młodzieży. Został opracowany w oparciu o diagnozę sytuacji wychowawczej w szkole w roku szkolnym 2010/2011.

Z przeprowadzonych badań wynika, że w szkole występują niewłaściwe postawy zarówno wśród uczniów szkoły podstawowej jak i gimnazjum. Problem w większym stopniu dotyczy młodzieży. U uczniów obserwuje się niewłaściwe postawy, takie jak:

- brak szacunku dla dorosłych (lekceważenie, nie stosowanie się do poleceń, utrudnianie prowadzenia lekcji),
- agresja słowna i fizyczna (wyśmiewanie się, znieważanie, zastraszanie, znęcanie się, posługiwanie się wulgaryzmami, zaczepki, bicie),
- brak poszanowania własności,
- niszczenie mienia szkolnego i otoczenia,
- brak opiekuńczości starszych uczniów w stosunku do młodszych,

Wśród uczniów gimnazjum obserwuje się niepożądane zachowania takie jak:

- palenie papierosów,
- picie alkoholu.

Ponadto obserwuje się zjawisko wagarów i obniżonej frekwencji na zajęciach szkolnych.

Przeprowadzone badania wykazały, że duży odsetek dzieci wychowuje się w rodzinach niepełnych, w rodzinach posiadających nadzór kuratora. Liczba takich rodzin wzrasta wraz z wiekiem dzieci.

Sytuacja materialna wielu rodzin sięga granic ubóstwa. Z pomocy socjalnej korzysta od 20 do 47% uczniów zespołu klasowego.

Nauczyciele, wychowawcy, pedagog szkolny i inni specjaliści w swojej pracy wychowawczej uzupełniają w tym zakresie obowiązki rodziców, wspomagają ich oraz współdziałają z nimi. Odsetek uczniów korzystających z pomocy psychologa, pedagoga, socjoterapeuty sięga od 10 do 84 % zespołu klasowego.

Jednym z najważniejszych zadań wychowawczych jest wspomaganie wszechstronnego rozwoju wychowanków. Program wychowawczy stanowi wytyczne do pracy wychowawczej dla dyrektora szkoły, wychowawców klas, nauczycieli przedmiotów, pedagoga szkolnego, psychologa i innych specjalistów, samorządu uczniowskiego, pracowników niepedagogicznych oraz organizacji i instytucji wspomagających pracę szkoły. Realizacja założeń programowych wpłynie na spójność i wielokierunkowość oddziaływań wychowawczych skierowanych do uczniów szkoły.

⁶⁹ http://sp236gim61.neostrada.pl/wso/wychowawczy_zs65.htm

Podstawy prawne programu wychowawczego:

- *Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności* (Dz.U. z 1993 r. Nr 61 poz. 284 ze zm.),
- *Konwencja o Prawach Dziecka* przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych (Dz.U. z 1991 r. Nr 120 poz. 526.),
- art. 48, 53, 70 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* (t.j. Dz.U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 ze zm.),
- art. 1, 5, 33, 34a, 40, 54 *Ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty* (Dz.U. z 2004 r. Nr 256 poz. 2572 ze zm.),
- art. 6 *Ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta nauczyciela* (t.j. Dz.U. z 2006 r. Nr 97 poz. 674 ze zm.),
- *Rozporządzenie MEN z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół* (Dz.U. z 2002 r. Nr 61 poz. 624),
- *Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* (Dz.U. z 2009 r. Nr 4 poz. 17),
- statut szkoły.

Cele programu:

- realizacja wartości wychowawczych:
- szacunek dla języka ojczystego, kultury i tradycji narodowej,
- tolerancja wobec różnych poglądów, kultur, postaw i przekonań,
- uczciwość, szczerowość, prawdomówność, rzetelność i odpowiedzialność,
- poznawanie i doskonalenie własnej osobowości,
- umiejętność współżycia w rodzinie i społeczności,
- pomoc potrzebującym,
- zdrowy styl życia, postawa proekologiczna;
- realizacja priorytetów szkoły:
- organizacja procesu rozwoju ucznia ukierunkowana na jego sukces,
- działania wychowawcze sprzyjające efektywnej nauce,
- integracja ze środowiskiem lokalnym i promowanie swojej działalności w tym środowisku;
- realizacja głównych celów wychowawczych:
 - zapewnienie optymalnych warunków do wszechstronnego rozwoju osobowości ucznia,
 - kształtowanie postaw twórczych,
 - stworzenie warunków do efektywnej współpracy z domem rodzinnym ucznia oraz integracji ze środowiskiem lokalnym,
 - dostarczanie wzorców osobowościowych stanowiących model do naśladowania i kształtowania poczucia własnej wartości,
 - otwarcie na wartości kultur Europy i świata.

Model absolwenta

Uczeń w czasie pobytu w szkole i po zakończeniu nauki reprezentuje następujące postawy:

- jest uczciwy – nie kłamie, nie oszukuje, w czasie sprawdzianów i odpowiedzi ustnych nie korzysta ze „ściągi” i podpowiedzi innych uczniów, sam również nie podpowiada i nie pomaga innym uczniom oszukiwać w czasie sprawdzianu; samodzielnie wykonuje prace domowe,
- jest wiarygodny i odpowiedzialny – zawsze postępuje zgodnie z głoszonymi zasadami, można powierzyć mu ważne zadania do wykonania, dotrzymuje zobowiązań i obietnic, wartościuje zachowania złe i dobre, stara się przewidzieć skutki swoich działań oraz ponosić konsekwencje swoich czynów,
- jest wytrwały, systematycznie wykonuje zadania i obowiązki, realizuje swoje plany i marzenia,
- ma poczucie własnej wartości, reaguje na poniżające zachowania dorosłych i rówieśników,
- szanuje innych ludzi, wie, jak należy okazywać szacunek osobom dorosłym oraz kolegom i koleżankom,
- jest ciekawy świata, zna najbliższe środowisko, poznaje złożoność świata, analizuje istniejące w nim zależności i związki przyczynowo–skutkowe,
- jest kreatywny, przedsiębiorczy, potrafi w sposób twórczy rozwiązywać problemy, realizuje swoje pomysły, wyznacza sobie cele i dąży do ich zrealizowania, umiejętnie podejmuje ryzyko, radzi sobie w sytuacjach trudnych, potrafi podejmować szybkie decyzje,
- reprezentuje kulturę osobistą:
 - przestrzega zasad bezpiecznego i kulturalnego zachowania się w szkole,
 - okazuje szacunek i życzliwość wobec rówieśników i osób dorosłych,
 - dba o kulturę języka, nie stosuje wulgaryzmów,
 - dba o wygląd;
- ma świadomość swojej przynależności narodowej, zna specyfikę swojej małej ojczyzny, pozytywnie patrzy na otaczający go świat, siebie i innych ludzi,
- dba o swoje zdrowie psychiczne i fizyczne, przestrzega zasad bezpieczeństwa i higieny,
- jest otwarty na europejskie i światowe wartości kultury,
- jest tolerancyjny:
 - akceptuje odmienność innych ludzi,
 - nie wyśmiewa i nie prześladuje innych ludzi ze względu na ich narodowość, religię, przekonania polityczne,
 - przeciwstawia się dyskryminacji, staje w obronie prześladowanych czy wyśmiewanych;
- angażuje się w działania na rzecz lokalnego środowiska, reprezentuje postawę opartą na zasadach miłości do ojczyzny, jedności i solidarności z własnym narodem, poczuciem więzi społecznej i wspólnoty kulturowej z innymi członkami narodu.

Założenia programu i formy realizacji

- Wszyscy nauczyciele wprowadzają do tematyki swego przedmiotu elementy programu wychowawczego szkoły.
- Wszystkie zajęcia szkolne uwzględniają założenia programu wychowawczego

- Nauczyciele dostosowują przekazywanie wiedzy, kształtowanie umiejętności i postaw uczniów do odpowiedniej w tym wieku aktywności dzieci; umożliwiają poznawanie świata w jego jedności i złożoności; wspomagają samodzielność uczenia się; inspirują do wyrażania własnych myśli i przeżyć; rozbudzają ciekawość poznawczą oraz motywację do dalszej edukacji.

Formy oddziaływań wychowawczych:

- zajęcia edukacyjne,
- godziny wychowawcze,
- zajęcia pozalekcyjne,
- wycieczki,
- imprezy i uroczystości klasowe, szkolne, środowiskowe.

Metody pracy wychowawczej:

- gry i zabawy,
- dyskusje,
- dramy,
- twórczość plastyczna, techniczna i artystyczna,
- metoda projektów,
- symulacje,
- warsztaty,
- treningi umiejętności,
- rozmowy, pogadanki.

Zadania wychowawcze

Dyrektor:

- dba o prawidłowe funkcjonowanie szkoły, o poziom pracy wychowawczej i opiekuńczej szkoły,
- koordynuje, organizuje i nadzoruje działania wychowawcze w szkole,
- stwarza warunki do prawidłowej realizacji praw dziecka oraz umożliwia uczniom podtrzymanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i religijnej,
- czuwa nad realizowaniem przez uczniów obowiązku szkolnego.

Nauczyciele:

- wspierają swoją postawą i działaniami pedagogicznymi rozwój psychofizyczny uczniów, ich zdolności i zainteresowania; udzielają pomocy w przezwyciężaniu niepowodzeń szkolnych,
- kształcą i wychowują dzieci zgodnie z zasadami określonymi w programie wychowawczym,
- reagują na sygnały zagrożenia niedostosowaniem społecznym dzieci,
- zapewniają uczniom bezpieczeństwo podczas pobytu w szkole i poza jej terenem, w czasie wycieczek.

Wychowawcy klas:

- poznają uczniów oraz ich środowisko, a także utrzymują stały kontakt z rodzicami, organizują spotkania, wspierają i wspomagają rodziców w działaniach wychowawczo-opiekuńczych,
- integrują zespół klasowy,
- rozwiązują indywidualne i klasowe problemy poprzez udzielanie uczniom wszechstronnej pomocy,
- interesują się postępami uczniów w nauce, dbają o regularne uczęszczanie uczniów do szkoły, badają wspólnie z pedagogiem przyczyny opuszczania przez nich zajęć szkolnych,
- wdrażają uczniów do samorządności i demokracji (wybór i działalność samorządu klasowego, wypełnianie poszczególnych funkcji klasowych),
- propagują zasady kulturalnego zachowania,
- troszczą się o zdrowie uczniów, w szczególności poprzez wdrażanie uczniów do dbałości o higienę osobistą oraz przestrzegania zasad bezpieczeństwa i higieny pracy w życiu szkolnym i poza szkołą.

Rodzice:

- dbają o właściwą formę spędzania czasu wolnego przez dzieci,
- współdziałają z nauczycielami w sprawach wychowania i kształcenia dzieci.

Pedagog, psycholog szkolny:

- rozpoznaje indywidualne potrzeby uczniów oraz analizuje przyczyny niepowodzeń szkolnych,
- określa formy i sposoby udzielania uczniom, w tym uczniom z wybitnymi uzdolnieniami, pomocy psychologiczno-pedagogicznej, odpowiednio do rozpoznanych potrzeb,
- organizuje i prowadzi różne formy pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla uczniów, rodziców i nauczycieli,
- podejmuje działania wychowawcze wynikające z programu wychowawczego szkoły,
- wspiera działania wychowawcze i opiekuńcze nauczycieli wynikające z programu wychowawczego szkoły,
- działa na rzecz zorganizowania opieki i pomocy materialnej uczniom znajdującym się w trudnej sytuacji życiowej,
- dokonuje bieżącej analizy sytuacji wychowawczej w szkole oraz systematycznie przekazuje informacje na ten temat radzie pedagogicznej,
- kontroluje spełnianie przez uczniów obowiązku szkolnego,
- utrzymuje stałą współpracę z wychowawcami klas.

Pracownicy niepedagogiczni:

- reagują na przejawy negatywnych zachowań i informują o tym wychowawcę klasy,
- wyrażają swoją opinię na temat oceny zachowania uczniów,
- wspomagają nauczycieli w realizowaniu działań wychowawczych.

Rada rodziców:

- reprezentuje ogół rodziców oraz podejmuje działania wspierające proces wychowawczy szkoły,
- współdecyduje o formach pomocy dzieciom oraz ich wypoczynku, współuczestniczy w opracowaniu programu wychowawczego szkoły.

Samorząd uczniowski:

- inspiruje i organizuje życie kulturalne i intelektualne na terenie szkoły,
- reprezentuje postawy i potrzeby środowiska uczniowskiego wobec dyrekcji i grona pedagogicznego,
- propaguje idee samorządności oraz wychowania w demokracji.

Uroczystości i imprezy szkolne:

ślubowanie klas I,
Dzień Edukacji Narodowej,
Święto Niepodległości,
jasełka i spotkania wigilijne w klasach,
zabawa karnawałowa,
powitanie wiosny,
spotkania wielkanocne,
rocznica Konstytucji 3 Maja,
Dzień Matki,
Dzień Dziecka,
Dzień Sportu,
Święto Patrona Szkoły
zakończenie roku szkolnego.

Załącznikami do programu wychowawczego szkoły są:

- programy pracy wychowawców klasowych wraz z tematyką godzin wychowawczych,
- program profilaktyki (aktualizowany zgodnie z ofertą realizatorów zewnętrznych),
- plan pracy samorządu uczniowskiego,
- harmonogram imprez i uroczystości szkolnych,
- plan wycieczek i imprez turystycznych,
- system interwencji wychowawczych,
- powinności i treści wychowawcze dla poszczególnych zajęć edukacyjnych,
- zadania wychowawcze biblioteki szkolnej i świetlicy szkolnej.

Program profilaktyczny Zespołu Szkół na rok szkolny 2011/2012⁷⁰

Program został opracowany:

- zgodnie z Uchwałą nr 127/2008 Rady Ministrów z dnia 19 sierpnia 2008 r. w sprawie przyjęcia Rządowego Programu na lata 2008-2013 „Bezpieczna i przyjazna szkoła”
- zalecenia Mazowieckiego Kuratora Oświaty
- podstawę programową (wychowania oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych; kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych; kształcenia ogólnego dla szkół gimnazjalnych)
- w oparciu o wstępną diagnozę sytuacji problemowych szkoły mając na uwadze czynniki, które chronią oraz te, które podwyższają ryzyko

Treści zawarte w programie są zgodne ze Statutem Szkoły.

– Identyfikacja problemu, diagnoza środowiska:

W oparciu o:

- obserwację środowiska szkolnego
- analizę dokumentów szkolnych,
- protokołów z Rady Pedagogicznej
- rozmów z uczniami, rodzicami, nauczycielami z wychowawcami
- analizę frekwencji uczniów
- kontakty z Poradnią Psychologiczno-Pedagogiczną, Sądem, Policją, Strażą Miejską, OPS.

zauważa się następujące problemy:

- brak szacunku dla dorosłych (lekceważenie, nie stosowanie się do poleceń, utrudnianie prowadzenia lekcji),
- agresję słowną i fizyczną (wyśmiewanie się, znieważanie, zastraszanie, znęcanie się, posługiwanie się wulgaryzmami, zaczepki, bicie),
- brak poszanowania własności,
- niszczenie mienia szkolnego i otoczenia,
- brak opiekuńczości starszych uczniów w stosunku do młodszych,
- wśród uczniów gimnazjum palenie papierosów, picie alkoholu,
- nieodpowiedni stosunek do obowiązków,
- wagarowanie i obniżoną frekwencję na zajęciach szkolnych,
- ekonomiczne i społeczne trudności rodzin: brak środków finansowych na zabezpieczenie podstawowych potrzeb dziecka, alkoholizm, bezrobocie, „samotne” rodzicielstwo.

⁷⁰ http://sp236gim61.neostrada.pl/wso/profilaktyka_zs65.htm

Uzasadnienie realizacji programu

Opracowany program opiera się na założeniu, że w środowisku Zespołu Szkół Integracyjnych nr 65 wskazana jest realizacja profilaktyki pierwszorzędowej. Profilaktyka skierowana do wszystkich uczniów wzmacnia prawidłowe zachowania społeczne, kształtuje właściwy stosunek do otoczenia, oferuje alternatywne formy spędzania wolnego czasu, kształtuje osobowość dziecka i wspiera jego rozwój. Uczeń o prawidłowo kształtującej się osobowości w przyszłości będzie bardziej odporny na różnorodne zagrożenia współczesnego świata.

Kierunki działań profilaktycznych, interwencyjnych:

- Opracowanie Programu Profilaktyki.
 - Stworzenie Szkolnego programu Profilaktyki zostało poprzedzone diagnozą potrzeb naszych uczniów, ich problemów, możliwości oraz uwarunkowań otoczenia.
- Profilaktyka w naszej szkole powinna koncentrować się na wzmacnianiu czynników chroniących:
 - rozwijanie zainteresowań (w tym również zainteresowanie nauką szkolną) oraz przeciwdziałanie niepowodzeniom szkolnym;
 - wspomaganie rozwoju moralnego uczniów (poszanowanie norm, wartości i autorytetów);
 - stwarzanie uczniom możliwości przynależenia do pozytywnych grup rówieśniczych (uczestnictwo w kołach zainteresowań, zespołach sportowych, teatralnych, tanecznych)
 - wspomaganie rodziców w prawidłowym pełnieniu przez nich funkcji wychowawczych (wzmacnianie więzi emocjonalnej z rodzicami)
- Doskonalenie umiejętności nauczycieli i wychowawców klas - wyposażenie w wiedzę dotyczącą uzależnień, agresji, postępowania w konkretnych przypadkach kryzysowych.
- Włączenie Samorządu Szkolnego do konkretnych działań.
- Organizowanie profilaktycznych zajęć edukacyjnych w ramach zajęć wychowawczych.
- Stała współpraca z rodzicami uczniów w celu przekazania wiedzy dotyczącej zagrożeń, zapoznanie ich z działaniami szkoły wynikającymi z programu wychowawczego i programu profilaktyki.
- Zapewnienie uczniom alternatywnych form spędzania wolnego czasu.
- Promocja zdrowego stylu życia, kształtowanie umiejętności samodzielnego dokonywania wyborów zachowań chroniących zdrowie własne i innych.

Sposób monitorowania

Realizatorzy programu dokonują odpowiednich zapisów w dziennikach lekcyjnych, dziennikach zajęć pozalekcyjnych i innych dokumentach szkolnych. Odnotowane powinny zostać również zajęcia prowadzone przez realizatorów zewnętrznych.

Przewidywane efekty

- Wśród uczniów poprawi się kultura bycia.
- Uczniowie lepiej będą sobie radzić w sytuacjach trudnych.
- Uczniowie i rodzice w większym stopniu będą korzystać ze wsparcia instytucji profesjonalnie zajmujących się problematyką profilaktyki i wychowania.
- Nauczyciele i rodzice zwiększą swój zakres wiedzy i umiejętności służących profilaktyce zachowań ryzykownych.
- Zminimalizowanie zjawiska izolacji i odrzucenia w grupie.

Ewaluacja programu

Program podlega ciągłej ewaluacji dokonywanej na podstawie monitorowania i okresowego diagnozowania problemów szkoły.

Metody i narzędzia badawcze:

- analiza dokumentów
- obserwacja
- ankieta, karta obserwacji
- monitorowanie

Ewaluacja w formie raportu do przedstawienia na Radzie Pedagogicznej.

BIBLIOGRAFIA

Teksty:

1. Bobula S., *ADHD dar specyficzny*, Kraków 2006.
2. Cudak H., *Funkcje rodziny w pierwszych okresach rozwojowych dziecka*, Warszawa 2000.
3. Forward S., *Toksyczni rodzice*, Warszawa 1992.
4. Garniewicz J., *Teoria wychowania (wybrane problemy)*, Olsztyn 1996.
5. Gordon T., *Wychowanie bez porażek. Rozwiązywanie konfliktów między rodzicami a dziećmi*, tłum. A. Makowska, E. Sujak, Warszawa 1996.
6. *Jak mówić, żeby dzieci nas słuchały, jak słuchać, żeby dzieci do nas mówiły*, A. Faber i E. Mazlish, Poznań 2001.
7. Józefik B., *Anoreksja i bulimia psychiczna, rozumienie i leczenie zaburzeń odżywiania się*, Kraków 1996.
8. Key E., *Stulecie dziecka*, tłum. I. Moszczeńska, Warszawa 1928.
9. Kędzior-Niczyporuk E., *Wprowadzenie do pedagogiki zabawy*, Klanza, Lublin 2003.
10. Konarzewski K., *Podstawy teorii oddziaływań wychowawczych*, Warszawa 1982.
11. Kosmowska B., *Dzisiaj się bawimy*, Warszawa 1999.
12. Kufel J. P., *Prostytucja nieletnich dziewcząt w Łodzi*, Łódź 2009.
13. Kupisiewicz Cz., *Niepowodzenia dydaktyczne*, Warszawa 1972.
14. Lipiński S., *Wychowanie, opieka i edukacja w perspektywie historycznej i współczesnej*, Łódź 2010.
15. Łobocki M., *ABC wychowania*, Lublin 2003.
16. Łobocki M., *Teoria wychowania w zarysie*, Kraków 2003.
17. *Nadpobudliwość psychoruchowa u dzieci*, T. Wolańczyk, A. Kołakowski, M. Skotnicka, Lublin 1999.
18. Nowak M., *Teorie i koncepcje wychowania*, Warszawa 2008.
19. Pankowska K., *Edukacja przez dramę*, Warszawa 1996.
20. *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, red. T. Kwieciński, B. Śliwerski, t. 1, Warszawa 2003.
21. *Pedagogika. Podręcznik akademicki*, red. T. Kwieciński, B. Śliwerski, t. 2, Warszawa 2004.
22. Piśczek M., *Terapia zabawą. Terapia przez sztukę*, Warszawa 2002.
23. Skórzyńska Z., *Przyczyny trudności wychowawczych*, Warszawa 1970.
24. Smarzyński H., *Szkoła jako instytucja wychowania*, Warszawa, Kraków 1987.
25. Sowiński A. J., *Samowychowanie w interpretacji pedagogicznej*, Szczecin 2006.
26. Śliwerski B., *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Kraków 2005.
27. *Uzależnienie od komputera i Internetu u dzieci i młodzieży*, P. Chocholska, M. Osipczuk, Warszawa 2009.
28. Way B., *Drama w wychowaniu dzieci i młodzieży*, Warszawa 1995.
29. *Zabawa na każdy dzień. 152 zabawy grupowe*, E. Gacone, M. Schiavetta, Kielce 1998.
30. Ziemska M., *Postawy rodzicielskie*, Warszawa 2009.
31. *Życie w zgodzie. Zabawy zapobiegające agresji, wzmacniające psychikę dziecka*, J. Domagała, W. Kuban, M. Nowicka, Toruń 2006.

Wikipedia (Wolna encyklopedia), uzyskane w dniu 20.12.2011:

1. <http://www.teleman.pl/prog-31118480-adhd-dzieci-pozza-kontrola.html>
2. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Moralno%C5%9B%C4%87>
3. http://pl.wikipedia.org/wiki/Rola_grupowa
4. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Sumienie>
5. http://sp236gim61.neostrada.pl/wso/profilaktyka_zs65.htm
6. http://sp236gim61.neostrada.pl/wso/wychowawczy_zs65.htm

Filmy:

1. *ADHD. Dzieci poza kontrolą*, ang. *ADHD. Out of Control Kids*, USA 2003.
2. *Cena doskonałości*, ang. *Perfect body*, reż. D. Barr, USA 1997.
3. *Galerianki*, reż. K. Rosłaniec, Polska 2009.
4. *Sala samobójców*, reż. J. Komasa, Polska 2011.
5. *Powstrzymać agresję*, wyd. RUBIKON, Polska 2008.